

Krásná pomůcka katechetická I

BIBLE

Starého i Nového Zákona

v obrazech.

Tato výborná novinka, obsahující v pěkném barvo-
tisku 50 obrazů z dějin staro- i novozákonních, s bi-
blickým textem na rubu, svázaná v pevných deskách,
dosáhla jak ve vydání polském tak německém již
v prvním roce několik vydání.

Cena výtisku vázaného

2 zl.

Nakladatel zaslal na ukázkou as **na 50 míst**
po 1 exempláři, z nichž pouze ze **2** byly vráceny. Na
ostatních místech přijaty s povděkem a objednány nové.

Praktické použití nejlepším doporučením.

Pro důst. p. katechety upraveno vydání v arších
(rozebírací).

Zakázky vyřizuje

**Cyrillo-Methodějská knihtiskárna
a nakladatelství V. Kotrba.**

*Na ukázkou vshledem k velikému portu, jež sami
hradíme, sašleme jen na požádání.*

VZDĚLAVACÍ KNIHOVNA KATOLICKÁ.
SVAZEK XIX.

Dr. ŠTĚPÁN PAWLICKI

MOZEK A DUŠE.

Se svolením spisovatelovým přeložil

Frà JOSEF MERGL.

Cena 80 h (40 kr.).

V PRAZE 1900.

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství
V. Kotrba.

Nová naše rodinná

Obrázková Revue

jež již hned prvním ročníkem svým dobyla sobě značné přízně mezi českým obecnstvem, zvláště v českých domácnostech, nastupuje ve zdokonalené výpravě a s vybraným obsahem

druhý ročník.

Pro tento ročník poskytujeme zvláštní

značné výhody

p. t. odběratelům:

Noví pp. odběratelé, kteří **do konce října** spolu s celoročním (16 K) nebo aspoň s pololetním (8 K) předplatným **zašlou 9 K**, obdrží **celý první ročník za tuto nepatrnou cenu franko.**

Všichni pp. odběratelé, kteří do 31. prosince roku 1900 zaplatí celé předplatné, budou účastni

slosování původních obrazů,

kreseb a rytin předních našich umělců.

Ke slosování tomu, jež konati se bude v březnu r. 1901, určeno jest 30 originálů, z nichž originál za první premii určený má cenu 300 K, tři další mají cenu po 200 K, ostatní pak po 150 až do 60 K.

Originály ty vystaveny budou v únoru 1901 v některé veřejné místnosti.

Způsob slosování a podrobný seznam obrazů uveřejníme co nejdříve.

Dávajíc tak svým vlast. odběratelům možnost snadného získání cenných prací předních umělců českých, nadějeme se v účinnou podporu českého obecnstva.

Pro období zimní uchystána ve vlastním závodě provedená **hudební příloha: Malátova píseň „Zimní“.**

Předplatné podmínky zůstávají i pro rok příští stejné.

Předplatné na půl roku 7 K, s poštovní zásilkou 8 K, na celý rok 14 K, s poštovní zásilkou 16 K.

Vydavatelstvo „Obrázkové Revue“

Praha, Pštrossova ul. č. 200-II.

VZDĚLAVACÍ
KNIHOVNA KATOLICKÁ.

—◇—
POŘÁDAJÍ:

Dr. JOS. TUMPACH. * Dr. ANT. PODLAHA.

—• Se schválením •—

nejd. kníž. arc. Ordinariátu v Praze ze dne 22. května 1896 čís. 4884.

SWAZEK XIX.

SWAZEK XIX.

MOZEK A DUŠE.

V PRAZE 1900.
CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ
V. KOTRBA.

MOZEK A DUŠE.

~~~~~
POLSKY NAPSAL

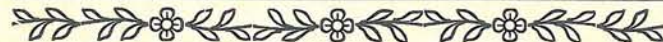
Dr. ŠTĚPÁN PAWLICKI.

SE SVOLENÍM SPISOVATELOVÝM PŘELOŽIL

Frà JOSEF MERGL.

V PRAZE 1900.
Cyrillo-Methodějská knihtiskárna a nakladatelství V. Kotrba.

Za naší doby dělí se lidstvo co den houževnatěji ve dva protivné tábory, a poněvadž tu běží o zásady životní a nikoliv o jakés nahodilé, méně významné protivy, nelze na dohodnutí se valně pomýšleti. Jest to boj tuhý, boj prudký. Protivníků k odvážnému zápasení zanícených přibývá stále na obou stranách, řinkot zbraní ozývá se vždy hlučněji. Smutná to podívaná. Není arci pochybnosti, že i v tomto boji vítězí pravda, leč přes to vše bolest svírá srdce naše; vždyť to bude vítězství drahé a než nadejde, bude státi ještě přemnoho obětí, dožijeme se ještě mnohých bitev.

Boje podobného druhdy nebývalo. Jakkoliv společnost křesťanská nikdy nebyla bez nepřátel, nikdy neměla oddechu — neneset nadarmo na praporu svém onoho Jobova rčení: *Militia est vita hominis super terram* — bojování jest život člověka na zemi — přece neměla tolik a tak zavilých nepřátel až dosud v žádné době.

Druhdy sice útočeno na jednotlivé pravdy křesťanské víry, ale základních pravd zjevení šetřeno; druhdy usilováno o to, aby místo církve právě zaváděny byly rozličné »církve« kacířské, ale potřeba církve vůbec nijak nebrána v pochybnost; druhdy obmezována všelijak svoboda církve a porušována práva její, ale v zásadě uznávána vždy svrchovaná pravomoc její viditelné hlavy; druhdy — tak jako dnes — zbavování panovníci trůnu, ale trůnů samých nebráno v posměch; druhdy páchány přerůzné zločiny, ale nikdo zločinů nechválil, nejmenoval zločinů »ctností«.

Dnes je tomu jinak. Dnes protivy přiostrily se tak, že obě strany strojí se k boji rozhodnému. Nepřítel neodhazuje už jednotlivých článků víry, nýbrž celé zjevení, neusiluje o to, aby církev dostal pode jeho světské vlády, nýbrž aby ji úplně zničil. A jak medle vede se světské moci? Zdaliž nevelebí se všemožně revoluce a nevynáší se do samého nebe? Vůbec jeví se snaha až zimničná po ukájení vši smyslnosti, po uplatnění všeho zla. Ba, již až tam dospěli jsme, že neběží už ani jen o společnost křesťanskou, nýbrž o zvrácení i těch základních, nezbytných zásad každé společnosti vůbec, ani pohanské nevyjímajíc.

Stačí zajisté přemluvit lidstvo, že není Boha, nýbrž jen příroda že vládne; že není duše, nýbrž vše že je hmota; že není náboženství zjeveného, nýbrž že jen to je pravda, čeho postihneš svým rozumem; že není ani ctnosti ani nepravosti, nýbrž všude že jen rozhoduje vlastní prospěch nebo neprospěch, chytrost nebo hloupost. Přesvědč lidstvo o těchto »pravdách«, a jakživ žádné společnosti z něho neutvoříš. Snad násilím seženeš je dohromady na nějaký čas a udržíš je pohromadě mocí vůle své, ale pak už to není společnost lidí svobodných, rozumných, nýbrž hromada jedinců bez vlastní vůle. A v takové »společnosti« nerozhoduje pak ani právo, ani pravda, aniž tu platí více moc než právo, nýbrž v takové »společnosti« jest pouhým a jediným právem hrubé násilí.

Společnost sestávající ze svobodných jednotlivců nemůže obejít se bez jistých zákonů. Aby však dbal zákonů, mohu žádati jen od toho, kdo je za skutky své zodpověden. Ale jakž mohu zodpovědným činiti toho, kdo neuznává rozdílu mezi dobrým a zlým, kdo neuznává ani nad sebou věčného Zákonodárce, aniž v nitru svém samostatné duše, nýbrž ví pouze, že má tělo, kterým hýbá hmota úplně mechanicky?

Za takových okolností ovšem hyne přirozenost lidská a s ní zároveň všechny její dary a schopnosti.

Proto, jak jsem již pravil, boje takového druhu nebylo. Pouze dvakrát setkáváme se v dějinách s něčím podobným. Mínil totiž řecké sofisty a francouzské encyklopedisty. Leč řecká sofistika, odkázána jsouc

na malé pole působnosti, nedovedla uplatniti své zásady a své důsledky; a encyklopedisté, jakkoliv ve své slepé nenávisti proti křesťanství bořili vše, co i jen zdaleka křesťanským se zdálo, přece nikdy nezavrhl ani jedné z podstatných oněch pravd, s nimiž stojí a padá důstojnost lidská. Boha výslovně popřítí se neodvážili a vždy dbali toho, aby jejich nauky, jejich pochybnosti nepronikly až do nejnižších vrstev lidu. »Bez náboženství nelze vládnouti v žádné, ani sebe bídňější, obci,« říkával zarytý nepřítel církve v minulém století, Voltaire.

Za to dnes (a to na velikou škodu) berou se v pochybnost tyto tři pilíře lidského myšlení: Bůh, duše, ctnost — a ovšem s nimi zároveň otrásá se i nevyhnutelným základem společnosti lidské. Člověk, abychom to pověděli krátce, má býti zbaven své lidské důstojnosti a sklesnouti na pouhé zvíře. K tomu arci nikdy nedojde, ale dokud tento zavilý boj trvá, dotud budou se náhledy v té příčině křížovati, a to čím dál, tím prudčeji, až jednou nějaký násilný, ale blahodárný převrat, nějaká důkladná, arci bolestná operace na lidském pokolení zbaví lidstvo bludu a ku pravdě je obrátí.

A tato pravda je trojnásobná a lze ji vyjádřiti takto:

Bůh není světem a svět není Bohem;
duše není hmotou a hmota není duší;
nepravost není ctností a ctnost není nepravostí.

Bez těchto tří pravd neobstojí společnost křesťanská, ba vůbec žádná společnost lidská.

O jedné z nich, týkající se duše lidské, jedná tato kniha.

1. Má-li člověk duši? Existuje-li duše?

Může-liž člověk myslící o tom pochybovati, pozastaví-li se jen na krátko nad sebou samým? Vždyť i nejzarytější materialista vidí rozdíl mezi sebou a svojí rukou nebo nohou! Již tento jediný rozdíl musí mu stačiti místo všech ostatních důkazů. Jdeť z něho na jevo, že veškero tvorstvo viditelné dělí se ve dvě veliké třídy, totiž v bytosti, které o sobě vědí, a v bytosti, které o sobě nevědí. Nazýváme-li tyto hmotnými, musíme ony nazvati duchovými. Majíť zajisté tak rozdílné vlastnosti, že nutno i rozdílná dáti jim jména.

Tomuto rozdílu nevyhne se žádný materialista, poněvadž jej cítí ve své vlastní bytosti. Oči nebo uši jeho nevědí sice o sobě ničeho, ale za to jejich majitel ví o nich dokonale. Tělo jeho, celkem vzato, neví rovněž ničeho o sobě. Nikdy nebylo zajisté slýcháno, že by tělo některé říkalo o sobě: »jsem tělem« nebo: »mám tělo«, což by patrně bylo holým nesmyslem. A přece majitel těla toho, třebaš materialista, každodenně tak se vyjadřuje, čímž mezi sebou a svým tělem dělá — zcela po právu — rozdíl, rozeznáváje mezi sebevědomým podmětem a bezvědomým předmětem. Neví-li žádná část těla o sobě, nemůže ani celé tělo o sobě věděti. Bezvědomé údy, spojené v celek, nemohou opatřiti se vědomím, ať nemůže účinek býti větší než jeho příčina.

Týž popíratel duše, pozoruje-li sebe sama déle, najde ještě jiné rozdíly mezi sebou a svým tělem. Netoliko že o sobě ví, nýbrž ví též, že může chtíti

nebo nechtíti, že může jednati nebo nejednati. Ruka nebo noha jeho pohybuje se tenkrát, kdy on chce, a tam, kam on chce, on však sám jest úplně svoboděn a hýbá rukou nebo nohou zcela libovolně. Táže se tedy opět, viděl-li již někdo, že by atomy beze vší vůle dodělaly se vlastní vůle tím, že se spojily v celek? Hle, zdravý rozum popírá to a dí, že účinek nemůže býti větší než jeho příčina.

Materialista ví konečně nejen, že jest a že může chtíti nebo nechtíti, ale i o všech věcech stvořených ví nebo aspoň může věděti a všecko tvorstvo může ovládati jakožto poslušné nástroje svého konání. Pouze a jedině o člověku pravil Bůh ona památná slova: »Ať panuje nad rybami mořskými a nad ptactvem nebeským i nad zvířaty i nade vší zemí.« (Gen. I. 26.) Nižádná hmota nedokáže něčeho takového. Moje ruka neví o mé noze aniž dovede jí hýbati, ale duše moje zná všechny částky těla mého a týmž tělem, jakož i ostatní hmotou vládne libovolně.

A tak i ten nejprostší rozum vede nás k poznání, že všechny bytosti různí se ve dvě skupiny; jednu jmenujeme hmotou, druhou jmenujeme duchem, duší. A rozdíl mezi oběma je hlavně tento:

Duše ví o sobě, hmota nikoliv;
duše může chtíti nebo nechtíti, hmota nikoliv;
duše může hmotu poznati i jí užívati, hmota naopak nikoliv.

Tyto rozeznávací známky jsou tak patrné, že i samému materialistovi nemohou ujíti. Musí tudíž kde kdo, i materialista, připustiti rozdíl mezi bytostmi sebevědomými a bezvědomými. Nazve-li jedny z nich »hmotnými«, tož jistojistě ty druhé »hmotnými« nejsou. Nezamlouvá-li se mu výraz ten, inu, ať ho neužívá, nezáleží na tom; jenom když přizná, že není všecko vůbec hmotou, že vedle hmoty jsou ještě jiné bytosti, opatřené vším tím, čemu soudný člověk říká »duše«. A tak, má-li dobrou vůli, jistě i ten »hmotař« dodělá se duše; záleží to pouze na něm.

2. Člověk sestává z duše a těla, ze dvou částek od sebe úplně rozdílných. Částky tyto, jedna duševní a nesmrtelná, druhá hmotná a časná, sloučeny jsou vespolek způsobem podivným, neobyčejným, jediným svého druhu ve veškerém tvorstvu zemském. To praví nám zdravý rozum i mínění všeobecné — »consensus nationum omnium,« jak dí Cicero v Tusc. I. 16., to dokazují souhlasně největší myslitelé, náhled ten hájí celé množství důkazů neklamných. Celý starý věk proniknut jest touto věrou a Cicero dí v Tusc. I. 12., že táž víra, čím blíže k původu svému, tím více jest v pravdivosti své odůvodněna.

A přes to všecko bylo vždy dosti těch, kdož neváhali popírati dvojbytnost lidské přirozenosti a nesmrtelnost duše. Bylo vždy dosti těch, kdož pohrdajíce právě tak tradicí národův jako výroky filosofie, všelikou věrou právě tak jako důvody rozumovými, ničím nedali se přesvědčiti. Jsou nenapravitelní, poněvadž nechť se napravití.

Tací lidé — a jest jich za naší doby snad více než kdykoliv jindy — sesbírali několik tak zvaných důkazů z nejnovějších prý výsledků badání a ohánějí se jimi bez ustání kolem sebe, ani zatím vlastní původcové týchž »důkazů« namlouvají nezkušenému lidu, že pouze jejich thése je pravdiva. Mudrování svému dovedou dávatí nátěr důkladného badání, »výzkumy« své podávají slovy prostými, slohem jasným, neumělým, lehce srozumitelným, zvláště pak dovedou — a v tom jsou pravými mistry — využítkovati objevů sebe nepatrnějších ve svůj prospěch a pak honem vydávají za pravdu nezvratnou, co s pravdou jest v přímém odporu. Stává se také často, že čtenář, nemaje ani času ani příležitosti, aby zkoumal pravost takových »výzkumů«, anebo netroufaje si ve své prostomyslnosti nevěřiti nebo podezřívati, bere falešné »objevy« a »výzkumy« za pravdu a báchorky za »nejnovější výsledky bedlivého badání vědeckého«.

Jeden druh takových »výzkumů« jest předmětem tohoto spisu, totiž *poměr, v jakém stojí mozek k duši.*

Jest prý nade vší pochybnost zjištěno, že *mozek, nástroj myšlenek, souvisí tak úzce s myšlením samým,*

že bez mozku vůbec mysliti nelze. Z toho plyne a priori, že větší objem mozku, dokonalejší útvar, jemnější sloučení chemické, že to vše přivodí značnější funkce mozkové a tudíž i geniálnější myšlenky. A také prý skutečně srovnávací anatomie tento apriorní závěr potvrzuje. Objevila — prý — totiž a dokázala, že, začínajíc od nepatrných brouků v dalším postupu k rybám, plazům, ptactvu až k ssavcům, jest mozek vždy větší, složitější, umělejší, a zároveň prý jeví se na každém tom stupni vývinu mozkového přiměřený vývin myšlenkový. Zvířata pak, která buď vůbec žádného mozku nemají nebo jen jakýsi nepatrný zárodek, stojí ve »světě zvířat« nejniže a mají nejmenší schopnosti, vlastně nežijí, nýbrž pouze živoří. Za to však člověk — prý — jakožto tvor na zemi nejdokonalejší, má ze všech bytostí živých největší mozek, a to i co do váhy prostě i co do váhy v poměru k ostatnímu tělu. (Viz: Büchner, Kraft und Stoff, str. 117, vydání 10.)*

*, Domněnka, ne-li tvrzení, materialistů, jakoby všecka zvířata vůbec tvořila jednu jedinou obrovskou řadu sestavenou dle větší nebo menší dokonalosti mozku, a jakoby v řadě té na nejvyšším stupni dokonalosti byl mozek člověka; domněnka tato, ne-li tvrzení, jakkoliv na první pohled se zamlouvá jakousi jednoduchou soustavností, přece nemá podkladu vědeckého. Zvířata netvoří totiž jedné jediné řady bytostí od nejnižších k nejdokonalejším, nýbrž několik řad souběžných, samostatných. Každá obsahuje tvory více i méně dokonalých tvarů, zjevy vyššího i nižšího řádu, různého instinktu, ale nikdy není třeba přecházeti z řady do řady, z rodu do rodu. Mravenec ku př. u porovnání se mšicí je zajisté tvorem dokonalejším; kdo by však tvrdil, že mravenec je méně dokonalý než beran, bez odporu by se mýlil. Organismus mravence jakožto mravenec jest tak úplný jako organismus berana jakožto berana. Ale život mravence je daleko rozmanitější a na »umělecké výtvoře« bohatší než život berana. Konečně mozek lidský nikterak není jakýmsi posledním článkem u vývinu mozku zvířecího. Huxley sice tvrdí, že mozek lidský málo se různí od mozku orangutana, méně než orangutanův mozek od mozku jiných opic, ale Bischoff, výborný znalec v těchto otázkách, autor znamenité monografie »o velkém mozku lidském«, je úplně jiného náhledu (str. 104) a dovozuje, že nikde v rodu opic není takového rozdílu mozkového jako mezi mozem nejdokonalejší opice a člověka, jest to přechod náhlý, beze vší souvislosti vzájemné. Týž fyziolog uvádí jakožto závažnou okolnost, že mozek člověka ve svém vývinu nikterak a nikdy nepodobá

Zde máme tedy první ukázkou materialistických vývodův.

Čtenář nezabývající se odborným studiem srovnávací anatomie neví si hrubě rady v této věci. Domnívá se tedy bona fide, že podobná tvrzení jsou právě tak, jako ku př. zákon Kepllerův nebo Newtonův, v přírodovědě dávno odůvodněna a sklání se před nimi. A byť ho na krásně logický postup závěrů těch neuspokojil, a byť i neuvěřil všemu beze vší výhrady, přece se utěšuje tím, že něco pravdy na tom být musí, a čte klidně dále. Se svých dřívějších náhledů o věci té slevil po takovémto »poučení« mnoho.

A přece všechna tato shora uvedená tvrzení jsou pouhým výplodem bujné fantasmie, a lehkověrný čtenář stal se tu obětí nečasného žertu. Srovnávací anatomie nenalezla nic takového. To vše jsou pouze pia desideria některých zoologů, a Büchner se svými následovníky vydávají je za »hotové nejnovější výzkumy«.

Nuže, zkoumejme ty »nejnovější vědecké výzkumy«!

Nejprve tvrdíme, že mozek lidský není ani nepoměrně ani poměrně největší nebo nejtěžší. Nepoměrně větší mozky mají velryby, má narval (zuboun, jedno-rožec, Monodon monoceros), má i slon, a poměrně k váze těla vynikají v té příčině nad člověka přechetní ptáci a americké opice. Tím též vyvráceno tvrzení, jakoby člověk převyšoval rozumem ostatní tvorstvo jen z toho důvodu, poněvadž má největší mozek.

Jsou zvířata, u nichž váha mozku k váze těla stojí v poměru 1 : 14; u člověka jest poměr ten oby-

se mozku orangutana, ano i sám vývin obou těch mozků děje se způsobem zcela různým. Co do velikosti rovná se sice mozek dospělého orangutana mozku nemluvňátek, ale v závitcích mozkových není nižádné podobnosti, leda kdybychom chtěli porovnat mozek osmiměsíčního plodu lidského s mozkem starého orangutana, a i tu našli bychom značné rozdíly. Za to čím více oba ty mozky rostou, tím více se od sebe různí, a z úkazu tohoto přichází zkušený starý ten fyziolog k následujícímu závěrku: »Mozek člověka není vyvinutým mozkem opice, aniž mozek opice jest vyvinutým mozkem člověka. Oba tyto mozky nemají zcela nic společného.«

čejně 1 : 22 a dostupuje někdy i 1 : 35. U osla obnáší 1 : 212, u koně 1 : 400, u slona 1 : 500. Byla by tedy podle tohoto »vědeckého výzkumu« stupnice rozumnosti (intelligence) asi tato: Kanárek — několik brasílských opic — člověk — osel — kůň a posléze — slon!

Snad několik těchto příkladů stačí k důkazu, jak směšna je celá tato theorie. Zároveň pak poznáváme z nich, že samotný člověk nečiní výjimky z toho domnělého zákona, že tedy z té příčiny úplně mylné jest, co píše Büchner a Bibra o celé říši zvířat, jakoby totiž s ubýváním mozku ubývala stejnoměrně schopnost myšlenková, čili jinými slovy: čím menší mozek, tím menší intelligence.

Kdyby tomu tak bylo, pak by ssavci, mající průměrně největší mozek, musili míti největší intelligenci, po nich by následovali ptáci, plazi, ryby a naposled hmyz a červi. Zatím tomu tak není, a výjimky, které oni pánové uvádějí, jsou tak řídké, že opravdu nevíme, na čem budují svoji hypotézu. Mnoho je ptáků, kteří přes svůj nepatrný mozek mají daleko vyvinutější — a to v různých směrech — instinkt i schopnosti myšlenkové než přemnozí ssavci. Mnohý hmyz, obdařený sotva jakými zárodky mozku a nervů, daleko předčí ryby. Zač tedy stojí »zákon« odvozený z fakt, která se mu přičítá?

Leč »zákon« ten neobstojí před pravdou ani tenkrát, srovnáme-li samojediné lidské mozky. Jest pak holou nepravdou, že divoši proto mají menší schopnosti, poněvadž mají buď menší nebo lehčí nebo hůře vyvinuté mozky. Důkladným badáním zjistil totiž Tiedemann, že valná část barbarů má právě tak vyvinutý mozek jako vzdělaní Evropané (Dr. Scheidtmacher v Natur und Offenbarung z roku 1872 str. 247). Anatom Welker rozřídil všechno lidstvo dle rozměru lebky ve více skupin, a tu se ukázalo, že každá skupina obsahuje divochy i vzdělané národy zároveň. Tak ku př. Laponci, Turci a Vlaši tvoří jednu skupinu; Indové, Černoši a Hottentoti tvoří rovněž skupinu; za to zase samostatné skupiny tvoří Němci, Kalmuci a Číňané. Nemůže-li tedy podobnost lebek

vyrovnati veliké rozdíly v osvětě, v charakteru, ve schopnostech, pak fakt tento právě dokazuje, že toto seřazení lidstva podle lebek, pokud jde o stránku člo- věka morální a duševní, nesrovnává se nijak se sku- tečností. Tiedemann a Wagner právě naproti této theorii dokázali, že mozek černocho z Konga v ničem nerůzní se od mozku Evropanova, a proto také Hum- boldt ve svém dile »Kosmos« rozhodně zavrhuje tří- dění pokolení lidského ve plemena vyšší a nižší.

Stopujme však vývody materialistův ještě hlou- běji. Obmezíme se na kruh ještě užší a dokážeme jim, že na jejich »učenosti« není ani stínu pravdy. Büchner totiž dí, že přibýváním, vzrůstem mozku při- bývá člověku zároveň schopností duševních, a těchto schopností že zase ubývá stářím soudobně, čím více mozek se umenšuje a zcvrkuje.

Je-li však pravda, co tvrdí většina přírodovědců, že totiž kolem osmého roku stáří mozek dětský jest už úplně vyvinut, pak nelze vysvětliti si nijak ten pře- veliký rozdíl mezi myšlením dítěte a myšlením člo- věka dospělého. To nechť nám vyloží páni materia- listé. Slyšíme-li, že příčina rozdílu toho leží v ne- dostatku zkušenosti, vychování, vědomostí, nebo i třeba v neúplné probudilosti duševní, pak tomu snadno po- rozumíme a uvěříme; ale že by rozdíl ten spočíval v mozku a jenom v mozku, tomu nižádný soudný člověk neuvěří.

Co se týká staroby, nelze ovšem popřít, že stáří působí nikoliv ku prospěchu mozku a i jiných částí lidského organismu a že často následkem toho duch, uzavřený ve schránce valně sešlé a vetché, méně dů- kladně pracuje nebo jen jakž takž živoří. Ale spatřo- vati ve zjevech takových naprosté všeobecné pravidlo a budovati na nich různé dedukce, je, mírně řečenó, bláhovostí. Ty dva zjevy, totiž na jedné straně ubý- vání mozku ve stáří a na druhé přibýváním rozumu, velmi často i delší dobu se provázejí, a byť zesláblý, vyprahlý, zpola pergamenový mozek starce, provázený jasným pohlížením na svět a mladistvým zápalem, ne- byl dnes zjevem tak častým jako dříve, přece vyskytá se tu a tam a vyvrací opačné tvrzení materialistů.

Neviděli-li nikdy takového duchem čilého starce a ne- věří-li nám, nechť přečtou si spis Ciceronův: De se- nectute (O stáří), a tam dovědí se, že these jejich je úplně mylnou hypotésou.*)

Hufeland snesl ve své »Makrobiotice« četné příklady vysokého věku, kdy lidé ve 152, ano i 160 letech stáří byli hlavami rodin, spravovali sami svou domácnost, vládli úplně všemi smysly a zachovali si duchapřítomnost i čilost až do smrti. Goethe maje věku 82 léta psal rozpravy zoologické, jež mu závi- dějí největší učenci, a Musa neopustila ho do po- slední chvíle. Sofokles napsal svého nesmrtelného »Oidypa na Koloně« v 90. roce věku. Sokrates v 70 letech rozmlouval v den své smrti s Fedem o ne- smrtelnosti duše a rozmluva tato náleží k nejzname- nitějším výkonům ducha lidského. Žák Sokratův Plato zemřel v 81. roce věku svého s pérem v ruce. A aby- chom příliš dlouho neunavovali čtenářův, uvádíme jenom ještě, že Kepler, Newton, Euler, Leibnitz, Humboldt, Grimm**) a jiní dožili se vesměs vysokého věku a až

*) Ve svém spise »Kato starší« podává Cicero zají- mavé zprávy o slavném Appiovi, který přes své vysoké stáří sám řídil svoji velikou domácnost a rozsáhlou klientelu. — Bur- dach uvádí ve své fyziologii (III. str. 563) několik příkladů vy- sokého stáří provázeného čilostí tělesnou i duševní. Dán Draken- berg až do svého 91. roku byl námořníkem, ve 111. roce věku svého se oženil a zemřel ve stáří 146 let. Tomáš Parre, žebrák ve Shropshire, oženil se naposled ve 120. roce věku a žil v man- želství až do svého 142. roku. Dosáhl 152 let a 9 měsíců; před smrtí na několik let zeslábl mu sice zrak, ale sluch a čilost du- ševní podržel do poslední chvíle. Téhož roku 1792 zemřel v dio- cesi kolínské v Neuse jakýs Kauper ve stáří 112 let při neosla- bené svěžesti duševní. V září 1797 zemřel v Norvéžsku Josef Surrington, mající let 160; rozum a smysly sloužily mu do po- sledního okamžiku. — Příklady podobných dalo by se sebrati více. Jsou pak příklady ty zároveň výmluvnou apologií dlouhého věku lidí předpotopních, kteří dle tvrzení učenců žili v daleko příznivějších poměrech klimatických než my.

**) A přidáváme k nim Windhorsta, Gladstona, Moltke, Bis- marka, jakož i slavně panujícího Otce křesťanstva, papeže Lva XIII., který ve stáří plných 90 let po nebezpečné operaci, kterou ve stáří 89 let šťastně přestál, básně skládá formou i obsahem do- konalé a kormidlo lodičky Kristovy dále sám řídí. (Pozn. překl.)

do poslední chvíle obohacovali vědu stále novými plody ducha svého.

Rovněž nebudeme dlouho zdržovati se u jiného »duchaplného« tvzení Büchnerova, že totiž — prý — ženy stojí na nižším stupni duševního vývinu, poněvadž mají lehčí mozek. V pravdě váží mozek ženský o 2—6 unci méně než mužský (1 unce = 35 gramů); to však nám nikterak nebrání, abychom se snižování ženy postavili na odpor. Musili bychom všechno důkladně uvážit, kdybychom chtěli, nehledíce k povolání ženy různému od muže, stavěti ji níže než muže proto, že neobírá se matematikou nebo anatomii, neluští problémů filosofických, nehledí si tolik spisovatelství, nezabývá se tolik uměním. Však povoláním ženy, a to povoláním nad jiná vznešenějším, jest výchova dětí, a na tomto poli působnosti, zajisté nepadnou, rozvíje žena druhdy bohatství svého ducha ku podivu veliké a tím právě vyniká nade vše zrovna tak, jako vyniká morálně i fysicky vyvinutý, zdravý člověk nade všechna díla lidská. A poohlédneme-li se v dějinách, spatříme v každém národě civilisovaném vedle velikých mužů i veliké ženy, kterým národ stejným díkem jako mužům jest zavázán, a které svojí laskavostí, pokorou, vytrvalostí a jinými v pravdě heroickými ctnostmi dovedly toho, nač síla muže nestačovala.*) A co máme říci o ženách svatých? Leda jen tolik, že materialisté právě svojí duševní i morální obmezeností dokazují, kterak vůbec nejsou s to, aby pochopili velikost nebo vznešenost žen svatých. — Leč vraťme se zase ke svému předmětu.

Dlužno ještě připomenouti, že u rozličných zvířat, i když jim mozek úplně vybrali, nejevil se valný rozdíl v činnosti dosavadní, zvláště ne v pohybech. Tak žaby plovaly, ptáci, vyhození byvše do výše, letěli dále, kachny batolily se jako kdy jindy na svoji pastvu, ježek a morčata otírali si tlapkami předními rypáčky,

*) Materialisté jen proto mluví o nižší úrovni ženy v příčině schopností duševních, aby zbavili ji oné důstojnosti, ku které ji právě křesťanství povzneslo. Sama povrchní znalost dějin poučuje nás, jak o tomto »vynálezu« materialistů souditi dlužno.

octem schválně polité. (Srov. Müller: Fysiologie svaz. 1., str. 836, 845, 342. Scheidemacher: O sově atd. str. 99, vyd. 2.)

Jaký medle orgán konal tyto funkce po vyjmutí mozku? Materialisté na to odpovědí, že prý mícha, kteráž jest prodloužením mozku. Dobrá! Ale pak se tážeme: K čemu vykládáte velikostí mozku zjevy takové, které dokáže mícha i bez mozku?

Materialisté jsou však velmi opatrní; ponechávají si vždy zadní dvířka, kudy by unikli. Dokáže-li jim, že na množství mozku nezávisí různé výkony myšlenkové, obrátí list a odvolají se na jakost mozku. Na to ovšem můžeme jim namítnouti, že jakost mozku nijak nesouvisí s množstvím a že tudíž není třeba mluvit o množství, kde padá na váhu jakost.

Jindy zase slyšíš od nich, že prý někdy množství a někdy jakost mozku působí ten rozdíl v intelektu zvířat. Je-li tomu tak, pak se to děje jistým, a to úplně novým zákonem, o kterém materialisté dosud sami ničeho nevědí. Leč to jim nevádí; čtenáři jejich spisů už jsou zvyklí takovým nesrovnalostem.

A budiž, že nikoliv množství, nýbrž jakost mozkové hmoty působí tu rozmanitou činnost duševní, pak se tážeme: Co rozumějí materialisté tou »jakostí mozku«? Je to snad jeho chemické složení? U některých zdá se, že převládá tento náhled, poněvadž často zmiňují se o »kostíku« a »tuku«.

Bibra, tuším, objevil, že zvířata vyššího řádu mají v mozku více kostíku než zvířata řádu nižšího. Před ním již Moleschott vyslovil větu: »Bez kostíku není myšlení«. Moleschott zase tuto větu opsal od Feuerbacha, kterému vlastně přináleží prvenství a sláva tohoto »vynálezu«. Komu čest, tomu čest!

Jakožto stoupenec hegelianismu prohlásil, že »vlastně v nás myslí kostík«. Je prý na světě teď proto tolik tmy, »poněvadž naši velcí myslitelé nemají ve svých mozcích kostíku«. Feuerbachovi tento nerozum můžeme konečně prominouti; nebyl chemikem a nemohl tudíž věděti, co kostík jest. A pak není třeba u něho všechno bráti doslovně, poněvadž si často

se svými čtenáři zažertoval. Ale jinak je tomu u Büchnera a jeho stoupencův. Ti opakují až do omrzení, že »se opírají o fakta zřejmá a každému přístupná.« *) Těm tedy nelze prominouti, že si z dobromyslných čtenářů tropí žerty, uvádějíce fakta, která buď vůbec neexistují anebo, existují-li, dokazují něco docela jiného, pravý opak.

Liebig dokázal, že kosti obsahují čtyřístakrát více kostíku než mozek. Je-li tedy myšlení pouze fosforencí (světélkováním) mozku, jak tvrdí Moleschott, musíme nezbytně se tázati, proč naše kosti nic nemyslí? — Hyrtl dokázal zase, že mozek ovčí a hus obsahuje více fosforu než mozek lidský. Ovce vypadají sice někdy jakoby zamýšlené, ale husy — ?

3. Kde materialisté nepochodí ani s měřením, ani s váhou, ani s chemickým sloučením mozku, tam vytasí se opět s něčím jiným. Jsou s námi za jedno v tom, že o chemickém sloučení mozku mnoho není známo. Je-li tomu tak, potom věru nechápeme, proč mluví s takovou jistotou a okázalostí o chemických sloučeninách myšlenek a proč nás odkazují k morfologii i tvrdíce, že složení a vzájemný poměr závitků, nervů a hmoty mozkové, jakož i hlubší nebo mělčí prohloubení nebo vypukliny působí jednak převelikou rozmanitost, jednak větší nebo menší dokonalost myšlenek. Zároveň pak objevili materialisté nový zákon v té příčině, totiž: čím výše na žebříku organického života stojí to či ono zvíře, tím četnější a umělejší má závitky a tím více hmoty mozkové. Ba někteří považují hmotu mozkovou za hlavní »dílňu myšlenek«.

Jest sice pravda, že mozek ssavců má umělejší závitky i více hmoty než mozek ptáků nebo ryb, (jakkoliv na tomto poli vykonáno dosud málo výzkumů nebo porovnáání), ale z toho nikterak nenásleduje, že by ssavci měli dokonaleji vyvinuté smysly. Hmyz stojí v každém ohledě nad měkkýši, a přece bylo by velmi nesnadno dokázati, že by mozek hmyzu byl uměleji

*) Takovým »zřejmým faktem« je dle Büchnera, že mozek ze všech částí těla obsahuje nejvíce kostíku. To je však patrná lež, poněvadž ruka nebo i noha obsahují kostíku daleko více.

zbudován. A rovněž tak je známo, že většina hmyzu instinktem i smysly převyšuje většinu ryb a hadů, a přece nelze mozky jejich vůbec porovnávat, poněvadž mozky hmyzu jsou až příliš maličké a nevyvinuté.

Leč i ohledně ssavců nepotvrzuje se tento zákon materialistů. Velké druhy opic mají mozek velmi podobný lidskému, kdežto slon, pes nebo kočka, jakkoliv ve schopnostech nijak nestojí za opicemi, ba spíše je předčí, mají mozky daleko méně vyvinuté a, vyjímajíc slona, daleko menší. Delfín má za to velmi veliký a uměle zbudovaný mozek, a přece ho nemůže Büchner počítati ke zvířatům nejgeniálnějším, leda by měl na mysli onoho zpěvného netvora, na jehož hřbetě se Arion proháněl po vlnách Adriatického moře. Naproti tomu bobr, známý svým důmyslem, má mozek maličký a špatně vyvinutý.

Porovnáme-li konečně mozek vepře s mozkem slona (což by jistě slon vzal za urážku, kdyby se toho dověděl), nalezneme neobyčejnou podobnost, a přece schopnosti smyslové u obou jsou tolik rozdílné. Jest ku př. známo, že prasnice nerozezná mnohdy — tak je hloupá — vlastních podsvinčat od jiného žrádla.

Na těchto a podobných faktech přichází fyziolog Volkmann k závěru, že ta slavná paralela mezi jakostí mozku a činností jeho myšlenkovou nemá ni nejmenšího podkladu. (Wagner: Handwörterbuch der Physiologie svaz I. str. 569.) Já pak se své strany dodávám, že domněnka materialistů o souvislosti hmoty a záhybů mozkových s menší nebo větší činností myšlenkovou je rovněž lichá. Největší totiž druhy opic mají právě tak rozbrázděný a v záhyby složený mozek jako lidé, ač mají velice málo rozumu; za to některé malé opičky americké, právě ty ze všech nejčipernější, mají povrch mozku úplně hladký.

Materialisté poukazují, aby svoji lichou domněnku podepřeli, na zvířata vačnatá a bezzubá, která při úplně hladkém mozku opravdu jeví velmi malé schopnosti a nepatrný instinkt. My zase poukazujeme na bobra, kočku a psa; ti mají závitky a prohloubeniny mozkové velmi mělké, kdežto osel, vůl a ovce, tedy

trojice nepřilíš rozumná, mají ve svých mozcích důkladně závitky i prohloubeniny.

A nyní shrňme své dokazování, které se pohybovalo dosud na poli srovnávací anatomie. Materialisté pronášejí tedy tato tři tvrzení:

- a) Čím větší mozek, tím více myšlenek;
- b) čím více kostíku v mozku, tím více myšlenek;
- c) čím více záhybů a hmoty v mozku, tím více myšlenek.

Büchner a jeho následovníci praví, že toto jsou všeobecně uznané pravdy, nepopíratelná fakta, nejnovější výzkumy věd přírodních, jak všecken vzdělaný svět uznává! — Z našich úvah o každém tom tvrzení mohl se laskavý čtenář zase přesvědčiti, že hůře s vědou nelze už nakládati.

4. Za nejpřednější a nejdůležitější část těla platí od jakživa hlava. Obvyklá pozorování, konaná na sobě, na jiných lidech i na zvířatech, vedla k tomu přesvědčení, že co potká hlavu, jakoby potkalo celé tělo. U člověka a u zvířat vyššího řádu má ztráta hlavy za nepochybný následek neodkladnou smrt, zvířata pak nižšího řádu mohou sice i bez hlavy ještě nějaký čas zůstat na živu, nejví však ani samočinnosti v pohybech ani jaké činnosti vůbec. Silná rána do hlavy zbaví člověka vědomí a může míti za následek i úplnou nebo aspoň dlouhotrvající ztrátu paměti. Nával krve k hlavě stěžuje, ba i nemožným činí klidné myšlení; po dlouhém, úsilovném přemýšlení dostavuje se často bolení hlavy. Několik kapek krve do mozku přivodí mrtvici; voda na mozku ničí paměť i veškeru schopnost rozumovou. Choroby mozkové velmi často mají za následek porušení schopností myšlenkových, a to v rozličných stupních a odstínech, od pomatenosti k idiotismu, ba až i k úplnému zvířecímu zblbnutí. To všecko jsou dávno známé věci, třeba druhdy ne tak důkladně a obsírně známé, jako za naší doby. Předkové naši aspoň v hlavních obrysech měli o tom vědomost a neměli úkazův uvedených za nic neobvyčejného, anať duše tak úzce je sloučena s tělem, že bez něho nemůže ani existenci ani žití své na jevo

dáti; poškození tělesné musí tedy nějakým způsobem poškozovati i činnost duševní.

Materialisté, místo aby spokojili se s těmito fakty prostými a pravdivými, podstrčili jim svoji hypotézu, nedbajíce toho, že hypotéza jejich, nemajíc podkladu vědeckého, skutečností shora uvedených vysvětliti nedovede. Praví totiž, že duševní život jest dílem mozku, tak jako ku př. trávení jest dílem žaludku. Na důkaz toho uvádějí, že prý jisté zjevy duševního života, jako ku př. paměť, vždy souvisí s jistými částkami mozku, dále že poškození mozku, ať na jakosti ať na kvantitě, jeví se na činnosti duševní, a konečně že s úplným rozkladem mozku přestává veškerá činnost ducha.

Tato tvrzení, pokud nepřihlížíme ke zjevům opačným (a ty se obyčejně pomíjejí mlčením), zamlouvají se jistou prostotou, jednoduchostí, ano mají nátěr jakési přirozené nutnosti, neboť takové dva zjevy, z nichž jeden vždy má druhý v zápětí, dělají na obyčejného pozorovatele dojem příčiny a následku.

Důvodům materialistů valně pomohly na nohy pokusy fyziologa Flourense, konané na živých zvířatech. Flourens vybíral totiž opatrně a zvolna holubům t. zv. malý mozek, a čím hlouběji zasazoval nůž, tím nejistější byly pohyby holubů, po úplném pak vyjmutí malého mozku ztratil pták úplně rovnováhu a nebyl s to, ani aby stál, ani aby chodil, ani aby poskakoval, ani aby létal. Leže na znak, nemohl vlastní silou povstati, ačkoliv se pohyboval, a blížil-li se k němu vivisektor s nožikem, namáhal se všemožně, jak by unikl, z čehož je patrné, že dosud měl cit i zrak, ale nedovedl přece počínati si celkem tak, jako dokud se ho nůž učencův nedotekl. Stoje nebo chodě motal se, upadal, vůbec s velikou pouze námahou dovedl udržeti se »na nohou«.

Ponechal-li naproti tomu Flourens holubovi malý mozek a vyňal-li mu mozek »velký«, nastoupily zjevy zcela jiné. Po odstranění jedné polovice mozku ztratilo zvíře zrak v oku na opačné straně, po vyjmutí pak mozku celého nevidělo ani neslyšelo, nebránilo se, nežralo — nejvílo vůbec prázdných zná-

mek paměti, nebo myšlení, nebo instinktu, přes to, že mohlo sebou hýbati, že nervy v těle zůstaly netknuty. V oku na př. se po odstranění mozku nezměnilo nic: na sítnici odrážely se jako jindy paprsky světla, duhovka (iris) stahovala se nebo rozšiřovala, zrakový nerv podržel úplně bývalou svoji pružnost, a přece zvíře nevidělo. Dá se to vysvětliti pouze tím, že zároveň s mozkiem zanikla vnímavost, bez kteréž orgány smyslové a nervy samy o sobě ničeho nesvedou.

Po takových výzkumech stanovil Flourens, že malý mozek řídí pohyby těla a dodává jim pravidelnosti, mozek velký pak že jest orgánem myšlení u zvířat, jmenovitě pojmů myšlenkových, paměti, pudův a projevů vůle.

Jest na jevě, že materialisté z těchto domnělých výzkumů jali se kořistiti plnou měrou. Pokusy konány sice pouze na zvířatech a týkaly se především zvířat, ale což na tom? Proč by neplatilo o člověku, co platí o zvířeti, když mezi oběma jeví se tolik podobnosti, že není třeba teprve zvláštních důvodů pro takovou »platnost«? Je to sice odvážné tvrzení, že funkce mozkové u zvířete jsou totožny s funkcemi mozkovými u člověka, leč toto tvrzení dá se přece poněkud omluviti. Daleko odvážnější jest však tento »závěr« materialistů: »Není duše!« neboť »jaká by to byla duše, kterou lze pytevním nožičkem z mozku vykrajovati?« Jaký to logický kotrmelec! Je to, jako kdybych, odlamuje od strojového kolečka, hnaného parou, zub po zubu, prohlašoval, že stroj pohybuje se vždy nepravidelněji a když konečně s posledním ulomeným zubem kolečkovým stroj se úplně zastaví, abych zvolal: »Není páry, neboť jaká by to byla pára, kterou lze po kousku ulamovati zároveň se zuby kolečka strojového?«

Pozorovati člověka a tázati se, zdali má duši, zdali jeho tělesný organismus sám o sobě pracuje — ovšem bez ohledu na duševní živel — je tolik, jako pozorovati soustavu stroje a jeho pohyb a tázati se, zdali soustava ta stroji stačí, aby jej uvedla v pohyb a v pohybu udržela. Je patrno, že bez ústrojí není

zjevů, ale tím není řečeno, že ústrojí samo o sobě ty které zjevy tvoří.

Již tato samozřejmá pravda poráží všechny výroky materialistův o duši, co jich z výše uvedených výzkumův odvozují; přes to vše dopouštějí se však tyto »vědátory« ještě mnohých jiných bludův. Přizvukuje jim škola frenologů, kteří umísťují různé schopnosti duševní do různých, zvláštních částek mozku, nehledíce k tomu, že tím způsobem kouskují mozek na četné samočinné orgány a že, nepřipustí-li vedle těchto orgánů duše, která by je všechny sjednotila v celek jeden, ničí tím jednoduše naši duševní existence, které jest si přece každý člověk vědom. Po jejich rozumu povstává v člověku množství duševních orgánů, čili lépe řečeno množství osamocených duší, které divnou náhodou vespolek souhlasí, tak že dosud se nikomu nepodařilo, aby je od sebe rozeznal.

Všichni materialisté však nepřístupují na toto tvrzení frenologů; Büchner ku př. nechce o tom ničeho věděti. Veškery domněnky toho druhu pocházejí, jak se zdá, odtud, že původcové jejich buď nejsou důkladně vzděláni a tudíž nerozumějí dobře spisům, z nichž své »důvody« čerpají, anebo sledující vlastní fantasií, místo aby ubírali se pevnou cestou exaktní vědy, vznášejí se na křídlech svých hypotéz kdesi ve vyšších sférách.

Poněvadž učení a výzkumy Flourensovy nelze uplatniti v příčině mozku lidského, připadli fyziologové na jiný úkaz. Z pozorování totiž, konaných na lidech raněných mrtvicí, kdy jedna polovice těla ochrnutím ztrácí pohyb i cit, soudí, že v mozku lidském soustřeďuje se celý organismus, různý od organismu zvířecího (na př. Schiff-Müller, Burdach), a to tím spíše, any výzkumy na zvířatech nepotvrdily se ani v té míře ani s tou jistotou, jak vynálezce ubezpečoval. Většinu těchto »pravd« přijali někteří Francouzové, zejména Longet, ale jiní fyziologové netroufali si jen tak zholat je potvrditi, nýbrž »opravili« je dříve, a to značně.

Co se týká malého mozku, shodli se naši učenci na tom nepatrném, vlastně negativním výsledku, že

malý mozek nemá podílu na zjevech »myšlenkových«, poněvadž i bez něho jsou zvířata přístupna všemi smysly obvyklým dojmům: jeví paměť, soudnost i ostatní jim vlastní pudy. Co pak se týká funkcí ostatních téhož orgánu, rozcházejí se titíž učenci. Tak Wagner připisuje malému mozku sílu hybnou, popírá však, že by byl nějakým regulátorem pohybů tělesných, jak tvrdí Flourens. Brown-Séguard rovněž poráží Flourensa, kdežto Vulpian zase se ho zastává. Fysiolog Schiff na základě vlastních výzkumů došel k tomu přesvědčení, že funkce malého mozku jsou úplně neznámé.

Při takové různosti náhledů jinak velmi vážných pokládám za nejspolehlivější závěr anglického psychologa Alex. Baina (»Smysly a myšlení«, vydání francouzské z r. 1874 str. 37), kterýž dí, že malý mozek není jediným orgánem, na němž závisí harmonie nebo trvání pohybů, nýbrž že i jiné svazy nervů dokáží totéž buď v celku, nebo aspoň částečně.

Ještě více rozcházejí se mínění fysiologů v příčině funkcí t. zv. velkého mozku. Wagner tvrdí, že zvířata, zbavena byvše nejen obou mozků, ale i částečně t. zv. velkého pojidla, jevila ještě jakousi »duševní« činnost, že tedy větší nebo menší dokonalost zjevů myšlenkových závisí na svrchních vrstvách velkého mozku. Nicméně považují zase jiní, a to rovněž slavní fysiologové, jako Virchow a Ludwig, závitky velkého mozku a zvláště hmotu mozkovou za nutnou pro zjevy psychické, jakkoliv zavrhnou každé »umístování« duše do té či oné určité části mozku. Zdá se také, že bude nejlépe přestatí na tomto všeobecném náhledě, zvláště když pokusy, připisovati jistým částkám mozku lidského jisté duševní funkce, na př. paměť nebo nadání pro matematiku, filologii atd., vůbec se nezdařily. (Viz Bain, l. c. str. 35.)

Z uvedených rozprav fysiologických jde na jevo, jak dalece bezpodstatny jsou »důvody« a »objevy« materialistův, odvozované z fakt buď nedostatečně dokázaných nebo zcela pochybných. To není už vážná

a nestranná věda, nýbrž pouhá fantasie, která zájmy vědy podřizuje vlastní libůstce.

Má-li účinek prisouzen býti výhradně té a té příčině, nutno napřed dokázati, že bez téže příčiny je tento účinek nemožný; může-li však týž účinek i z jiných příčin býti odvozen, pak tvrzení o jakési »výlučnosti« padá samo sebou. Kdyby i na krásně pozorování Flourensova setkávala se vždy s týmž jistým výsledkem, kdyby i zničení mozku mělo vždy za následek konec »myšlení« u zvířat: ještě by to nikterak nedokazovalo, že mozek jest výhni, ve které se kují všechny funkce životní. Vždyť je skoro jisto, že k těmž výsledku lze dospěti, přeruší-li se přítok krve ku hlavě. Stisknutí tepen krčních odejímá vědomí, uvádí zdravé lidi ve spánek a konejší zuřivost pomatených. Prudší oběh krve, jak každý se přesvědčil sám na sobě, dodává myšlenkám nebo pocitům větší živosti. Kdyby z těchto známých úkazů někdo dovozoval, že nikoliv mozek, nýbrž krev cítí, vidí, pamatuje a všechny ostatní funkce životní vykonává, věru, že by menší tvrdil nesmysl, než když ve všem na mozek odkazuje. Jest zajisté vliv krve na všechny úkazy životní velmi patrný, kdežto mozek působí toliko prostředně; kdyby ho krev nehrála a nenapájela, nesvedl by ničeho.

Namítají-li naproti tomu zastancové materialismu, že udeření do hlavy nebo smačknutí mozku zbavuje člověka vědomí, jakkoliv oběh krve se tím neruší, tož jim odpovídáme, že týž účinek má udeření pěsti do žaludku, a přece nebude nikdo rozumný tvrditi, že síť nervů pobřišních nebo žaludek sám je sídlem nebo nástrojem vědomí.

5. Tak se tedy věci mají. Nejslavnější fysiologové nemohou se ani shodnouti, ani cos naprosto jistého stanoviti; velmi mnoho skutečných případů dokazuje poměrnou nezávislost duše na těle; tu je ovšem velmi nesnadno přikládati veliké váhy námitkám z pathologie, jimiž se materialisté ohánějí. Büchner ovšem ubezpečuje (l. c. str. 148), že prý »pathologie nás přímo zaplavuje spoustou fakt nad slunce jasnějších,« dokazujících totožnost mozku s duší, leč z celé té »spousty« nelze vybrati ničeho, co by

Büchnerovi dávalo za pravdu. Všecka ta »fakta« jeho dokazují totiž jedno a totéž, že bolesti mozkové účinkují na zjevy duševní; co však následuje z toho? Kdyby i bylo pravda, co tvrdí materialisté, že každé poškození mozku má v zápětí chorobu duševní, pak z toho nelze odvozovati leda jen tolik, že mozku jest k myšlení nutně třeba, jiného nic.

Kdyby kterýkoliv zjev duševního života, ku př. kdyby paměť stále byla sloučena s týmž mozkovým závitkem, a to tak, že by se zničením téhož závitku též úplně zanikla: ani tu by z toho nenásledovalo, že tento závitok mozkový má paměť, totiž že pojímá v sebe a udržuje pojmy a názvy věcí viditelných a poznanych, protože člověk potřebuje ke svému duševnímu životu mnoho jiných nástrojů, a ty všechny úkony duševní vykonává právě člověk, a nikoliv ten či onen nástroj jeho duše. K mluvení potřebujeme jazyka i hrdla, leč ani hrdlo ani jazyk nemluví.

Nepomáhá pak materialistům ani to, co připomíná Büchner (ač, pravda-li to), že totiž se ztrátou jistých částí mozku zaniká úplně paměť tolika a tolika (několika nebo více) let (l. c. str. 142). Zajímavější jest případ toho druhu, jak uvádí jej anatom Broc (Ulrici v díle: »Bůh a člověk« str. 110), kde zničení druhého a třetího závitku čelního v mozku v levé polovici podivným způsobem mělo za následek ztrátu řeči vyjma několik výrazův, a to u dvou nemocných, ačkoliv oba při tom měli plnou vládu rozumu i jazyka a všecky své myšlenky důkladně projevovali znameními.

Rovněž Rudolf Wagner zaznamenal neméně zajímavý případ, kde zmaření t. zv. »Ammonova rohu« mělo v zápětí přerušeni paměti, a v té míře, jak pokračovala choroba a rozklad mozku, rostlo i ubývání paměti. Nemocný zapomínal náhle, co dělal před pěti minutami, a čím déle nemoc se protahovala, tím více slábla paměť, až konečně nemocný ničeho si nepamatoval z celého právě uplynulého roku, ale jinak podržel v paměti vše z let předchozích. Smrt učinila konec další chorobě; leč s velikou jistotou lze za to

míti, že by byl tento zajímavý zjev ještě dále se vyvíjel.

Pomíjím mlčením podobné smyšlenky frenologů; ty pak případy, které spočívají na pravdě, nemohou býti podkladem žádné vědecké hypotézy, poněvadž jsou příliš řídké a v podrobnostech dosud nedosti důkladně probadány. Lékařové totiž, jak se obyčejně stává, nepřišli k dotyčným nemocným s tím úmyslem, studovati na nich ubývání nebo ztrátu paměti, nýbrž teprve později, v průběhu nemoci, obrátili svoji pozornost k tomu zvláštnímu úkazu a teprve po smrti nemocného mozek zkoumajíce, uváděli pathologické změny, jež v mozku takovém postřehli, ve spojení se zjevy choroby. Tu však nám nic za to neručí, že spojitost řečená je nevyhnutelná a nikoli pouze nahodilá. Bylo by třeba nejméně půl sta podobných a mnohem důkladnějších pozorování, aby se dal z nich jistý závěr učiniti. Neníť zajisté ztráta nebo aspoň velké oslabení paměti případem neobyčejným; shledáváme se s úkazem tímto u různých nemocí, ano (což zajisté jest ještě podivnější) nejednou i u velikého duševního rozehvěni. Přihází se takové oslabení nebo ztráta paměti i jako přirozený následek stáří, takže Büchner, jak jsme již viděli, dělá z tohoto zjevu bezvýjimečný zákon.

Dosud nikdo neprovedl schválně pitvy takové, aby objasnil poměr mezi zeslabením paměti a ztrátou toho či onoho závitku mozkového; mimo to už z vážnosti ku vědě samé nemělo by se mluvíti o věci dosud úplně neznámé, a to tím méně, když lze úkaz ten vysvětliti daleko jednodušeji. Lze totiž tvrditi s velikou pravděpodobností, že zeslabení paměti ve stáří pochází nejčastěji nikoliv z porušení organismu, nýbrž odtud, že ochabuje čilost duševní vůbec a výcvik paměti zvláště. Již v mladosti zapomínáváme lehce, čeho jsme neopakovali a tudíž si v paměť nevštlípili; což divu, že v starobě děje se rovněž tak. Kdo však opakovaním si paměť cvičí, dokáže toho, že (jak příklady četné svědčí) zachová si ve stáří paměť čilou a svěží, což by zhořlo bylo nemožno, kdyby paměť na mozku závisela. Pomíjejíce mlčením příklady uvedené výše v odstavci 2. str. 15, připomínáme pouze, že Göthe v 80. roce

věku měl paměť jinocha, že Leibnitz až do smrti své, přes svých 70 let stáří, uměl celou Aeneidu zpaměti. A zajisté ne jeden z čtenářů vzpomene si na toho nebo onoho svého bývalého profesora, který zachoval si v paměti tisíce droby své mozolně nabyté vědy až do pozdního stáří.*) K čemu tedy mermomocí dovolávati se anatomie na vysvětlení zjevu, který pochází pravděpodobně z ochablé činnosti a čilosti duševní?

Konečně, nečetné takové případy, kde poškození mozku účinkovalo škodlivě na paměť a řeč, pozbývají veškeré váhy vůči případům opačným, o kterých arci materialisté opatrně mlčí anebo je odkazují do říše bájek (Büchner l. c. str. 129) proto, že se jim nehodí do krámu. Zmíníme se tu o některých.

Hufeland vypravuje zajímavý případ (Journal der praktischen Heilkunde, 1823, Oktober), ve kterém nemocný, raněný mrtvicí, která pouze sluch a řeč ušetřila, zachoval si úplné vědomí a sílu duševní. Když mu sestra jeho na Velký pátek hlásila, že půjde na mši sv., odpovídal jí prudce: »Rekni raději, že půjdeš na obřady, dnes přece není žádná mše svatá.« Druhého dne na to zemřel a při pitvě se ukázalo, že lebka jeho byla úplně prázdná, toliko na dně bylo něco málo jakési špinavé tekutiny.

Doktor Roloff vypravuje o nemocné dívce, která roznhemohla se nemocí mozkovou v 6. roce věku a zemřela ve stáří 26 let. Levá polovice mozku byla úplně zničena a přece duševní činnost přerušila se pouze na několik hodin před smrtí. (Zeitschrift für Anthropologie, 1825, svaz. 3. str. 174.)

Doktor Carus zná případ, ve kterém poškození mozku a ztráta části jeho měla za následek větší bystrost mysli a vytríbenější řeč, kteréžto symptomy zanikly po vyléčení nemocného.

O'Halloran zmiňuje se o silném poranění hlavy, po kterém bylo třeba odejmouti raněnému část lebky.

*) Znalí jsme českého úředníka na odpočinku, který ve stáří přes 80 roků denně po obědě recitoval z paměti Schillerovy básně: Potápěč, Píseň o zvonu, Rukavička a j. v originále německém, a to bezvadně. (Pozn. překl.)

Po 17 dní odcházely s hnisem i částčky mozku, a přece zůstal nemocný při úplném vědomí až do své smrti.

Jistá žena, jak vypravuje Abercrombie, měla pouze polovici mozku, a přece nepocitovala proto žádné nepříjemnosti kromě zeslabení zraku; po stránce duševní pranic jí to nevadilo, ba několik hodin před smrtí bavila se zcela nenuceně ve veselé společnosti.

O jiných zajímavých případech podobných lze se dočísti v odborných spisech o chorobách mozkových, ku př. u Longeta, Neumanna a j., a to i o takových, při nichž protivníkům nestačí výmluva, že zdravá polovice mozku přejala funkce churavé polovice, jako zdravé oko musí zastupovati oko nemocné, poněvadž poškození mozku týkalo se v takových případech obou polovin zároveň.

6. Po těchto vývodech mohli bychom vlastně celou rozpravu ukončiti. Dokázali jsme jimi s dostatek, jak bezdůvodno je tvrzení, jakoby myšlení nevyhnutelně a bezpodmínečně záviselo na mozku. Jest ostatně všeobecně známo, a toliko materialisté nechťi o tom věděti, že ani pathologie mozku ani vývody psychiatrův ať theoretické ať praktické nepotvrzují této hypotézy. Dokonalé mozky našly se ve hlavách velkých myslitelů, ale také ve hlavách lidí prostředních, praobyčejných, ba i u pomatencův, u kterých by vlastně měl se, podle theorie materialistův, objevovati aspoň částečný rozklad. Potvrzují to největší autority v psychiatrii, z nichž uvádíme Neumanna; ten neviděl hezčího a dokonaleji vyvinutého mozku, jako u jistého úplně zblbnuvšího člověka, jenž ve stavu blbosti i zemřel. — Mozek Cuvierův vážil přes 4 libry a mozek pomatěného básníka Lenaua toliko 2 libry 8 uncí; za to mozek Schillerův, soudě dle veliké lebky, byl největší ze všech známých mozků. To však nic nedokazuje, neboť našly se mozky pomatenců i hlupců, které i váhou i složením předčily mozky slavných matematikův a učencův. Wagner zvážil kdysi mozky několika proslavených mužův a našel mezi nimi jeden velice lehkým. A hle, materialisté uvedeni byvše tím ve veliké rozpaky, mínili zcela vážně, že prý asi sláva

toho muže byla nezasloužena. Pochybnost tato přiměla jiného znamenitého anthropologa, že v testamentě zapověděl, aby mozek jeho vážili. Báł se, že by ho mohli po smrti vyhlásiti za hlupáka, ačkoliv ho za živa ctili jako učence.

Leč přes to vše, nedbaje ani dost málo tolika jasných důkazů opačných, tvrdí Büchner, že »každá choroba duševní má své zřídlo v ubývání mozku.« (l. c. str. 128.) Většina psychiatrů zajisté nesouhlasí s Büchnerem, ba on sám poráží se, odvolává se hned na to na dra. Fischera, který v pražském blázinci ze 318 pitev ve 32 případech neshledal na mozku žádných změn pathologických. Což divu tedy, že v tak závažné otázce spíše držíme se osvědčených odborníků, než člověka, o němž nevíme, zdali vyléčil, nebo zdali vůbec viděl pomatence.

Co se týká pomatenců, zaráží nás nejprve ta veliká různost náhledů. Jedni hledají příčinu pomatenosti toliko v těle (nejen v mozku samotném), a ti nazývají se »somaticky«; jiní opět v duši, a to jsou »psychické«. Jakž medle lze uvést v souhlas tato dvě tvrzení?

Jakž lze dáti víry somatikům, když ku př. slavný Leuret ubezpečuje, že mozek pomatenců ani dost málo se nerůzní od mozků jiných, pakli k pomatenosti se nepřidala zvláštní choroba mozková? Mimo to zmíněný doktor Fischer při těch 32 neporušených mozcích (mezi 318 pitvami) v pěti případech ani na těle pomatenců nemohl nikde dopátrati se změny té nejmenší.

Proto stojí za to připomenouti materialistům nepředpojaté svědectví velikého specialisty Schroedera van der Kolk, který dí, že nauka o pomatenosti patří k těm částem medicíny, o kterých lze slyšeti nejrozmanitější úsudky, a které dosud postrádají pevného základu. (Pathologie choroby duševní, vyd. něm. 1863 str. 1.) To pak, co v této nauce je jistého nebo pravděpodobného, nepomáhá nikterak materialistům. Ba, nestranní somatikové, jako ku př. Friedrich, popírají tvrzení materialistů, jakoby pouze poškození mozku mělo za následek pomatenost, a při-

pisují pomatenost myslí každé jiné chorobě, ano i chorobám kožním. V léčení pak užívají somatikové skoro napařád prostředků morálních. Buczzorini tvrdí, že jimi daleko více chorých se uzdravuje, než prostředky pouze tělesnými, jakých užívají v některých sanatoriích. U Esquirola ku př. ze sta pomatěných průměrně polovička se uzdravila prostředky morálními. Georget, ačkoliv je materialistou, dává svědectví pravdě a vidí zřídlo pomatenosti duševní ve příčinách duševních nebo morálních, a skutečně se přesvědčil v praxi, že ze sta chorých aspoň pětadevadesát pomátlo se na rozumu z příčin duševních. Na základě tolika závažných objevů přichází dr. Palagge (O člo- věku a jeho psychickém chování, z r. 1864), k tomu závěru, že hlavní příčinou pomatenosti je pochybné vychování, a že právě náboženství je nejjistější ochranou proti pomatenosti. Totéž tvrdili dávno již dř. Groos, Jacobi, Heieroth, Pierquin, Neumann a největší z francouzských psychiatrů Esquirol, který ve svém genialním díle často dí, že pouhá fysická podrážděnost nemůže vyvolati choroby duševní.

Komuž nejsou konečně povědomy případy pomatenosti souvisící s fanatismem náboženským v sektách od církve pravé odtržených, jako mezi methodisty, pietisty, kvakery, mukery a jak se vůbec jmenují? U těch ubohých zaslepených blouznilů náboženských je pomatenost myslí zjevem všedním. A bude snad někdo tvrditi, že každý z těch nešťastníků dříve si na mozku ublížil?

Vůči takovým faktům nelze diviti se, že dnes jak theorie tak terapie psychická v Německu, v Anglii a ve Francii opět nabyla vrchu. Tak aspoň proti Büchnerovi tvrdí Schroeder van der Kolk, muž své věci dobře znalý, který ve fysiologii nemalých zásluh si získal jako professor university utrechtské, a který blázince hollandské, nacházející se ve stavu zbědovaném, hluboce promyšlenými opravami značně povznesl.

Stává se také dosti často, že pomatení lidé krátce před smrtí nabývají úplně zdravého rozumu. Tomu nepodiví se nikdo, kdo věří v samostatnost duše. Jest přece patrné jako na dlani, že duše, která se nepo-

mátla, v jakési zoufalé energii domůže se vlády nad hynoucím tělem a nutí je, aby dělalo pořádnost se svým životem časným a připravovalo se na smrt. Kdo však považuje duši za produkt hmoty, troufá si zajisté mnoho, chce-li výše řečený úkaz uvést v souhlas se svojí teorií. A hle, Büchner opravdu si troufá něco takového (l. c. str. 31.). Podává nám hned dva výklady na vybranou. Jeden výklad zní: Mozek před smrtí uvolňuje se z jáma těla a jeho škodlivého vlivu.

Při tomto výkladě zapomněl Büchner patrně, že podle jeho vlastní teorie nikoliv tělo, nýbrž mozek pomatencův jest porušen. Druhý výklad, napohled fyziologický, jakkoliv fyziologie sama dosud nic takového nevyslovila, zní takto: Přístroje k projevení duševního života jsou v mozku umístěny podvojmo, a tudíž se stává, že jedna polovice způsobivši chorobou a rozkladem svým pomatenost, ochromuje i polovici zdravou. Když pak první polovice úplně již odumřela, vzpruží se opět polovice druhá, až dosud ochromená, a nabývá dřívější volnosti.

Ani při tomto druhém výkladě Büchner mnoho nepřemýšlel. Jsou-li totiž přístroje mozkové podvojné a jeden z nich onemocní, tož může druhý zajisté za oba pracovat, tak jako zdravé oko přejímá funkce nemocného oka, i jak Büchner sám na jiném místě vysvětluje si porušení mozku bez jakékoliv poruchy myšlenek a myšlení. Podle něho arci tomu tak není, nýbrž pomatenost jen tenkrát prý může povstati, když obě polovice mozku zkázu vzaly; v takové případnosti je však návrat ke zdravým smyslům nemožný.

Přes všemožné ústupky činěné somatikům, přes to, že jim povolují i v otázce, která není nijak rozluštěna, ba spíše má proti sobě nepochybná fakta, že totiž veškeré poškození mozku má za nevyhnutelný následek porušení mohutností myšlenkových: — přes to vše opakují a tvrdím, že materialisté jeví úplnou neznalost pravidel logických. Z toho, že dva zjevy pospolu se vyskytují, následuje pouze, že jeden jest podmínkou druhého, nikdy však,

že by jeden byl druhého příčinou. A dokonce nelze již cos takového připustiti, když — jak jsme viděli — někdy v tom, někdy v opačném pořádku zjevy ty za sebou následují. V takovém případě ani ten ani onen nemůže býti sobě příčinou vzájemnou, nýbrž oba ty zjevy jsou vespolek podmíněny příčinou třetí, ležící mimo ně. Či slyšel kdo někdy, že by dvě věci sobě navzájem byly příčinou?

7. Po anatomii a patologii vybrakovali materialisté rovněž fyziologii, jak jen mohli, ke svému prospěchu. I zde vedou si obvyklou taktikou. Začnou zjevy všeobecně známými a dovedou konečně žasnoucího čtenáře k těm největším převrácenostem. Z počátku ohánějí se samými »možnostmi«, »pravděpodobnostmi«, »připuštěními« a p. a teprve, když tím čtenáře svedli s ujeté cesty zdravého úsudku na bludné stezičky nescetných pochybností, teprve pak vrhnou se na něj a vnutí mu vši mocí vlastní, ovšem lživé »výzkumy«. S důvody fyziologickými obyčejně lépe pochodí než s jinými, poněvadž znalost fyziologie požaduje mnohem důkladnějších studií, než anatomie, mimo to zabývá se fyziologie úkazy, ve kterých důležitou úlohu hraje duše, a ku pravému pochopení takových úkazů je třeba jisté, a to nikoliv povrchní znalosti duše.

Jest totiž známo, že duše a tělo nejsou dvě bytosti sobě úplně cizí, volně jen spolu souvisící a trávající vůči sobě ve vzájemné netečnosti; nýbrž duše a tělo jsou spolu tak úzce sloučeny a tak těsně pronikají se navzájem, že všecky větší nebo mocnější poruchy duševní odrážejí se na těle a všecky značnější změny tělesné odrážejí se i na duši.

Strachem ku př. člověk zbledne jako mrtvola; studem nebo hněvem zrudne tvář. Po několika sklenskách vína býváme obyčejně veselejší, kdežto ku př. nemoc slezinová vzbuzuje myšlenky ponuré. Abych nezabíhal daleko ve věcech čtenáři ostatně známých, dodávám pouze, že opatrné kojné, poučené zkušeností, vystříhají se všech prudších afektů, všeho vzrušení myslí, vědouce, že tím mléko se valně kazí na velkou škodu, ne-li na záhubu kojence.

Znamé tyto a podobné zjevy lze vysvětliti velmi lehce a prostě těsnou souvislostí bytosti duševní s tělesnou v jedinou přirozenost lidskou; to jest také jediné správná cesta, po které dlužno v této příčině se ubírat. Bylo by však bláhovostí velikou, jak hned uvidíme, kdo by chtěl z těch několika uvedených a jiných známých zjevů odvozovati, že každý úkaz duševní pochází jedině ze změn tělesných nebo dokonce že vůbec duše není. Nejprve podotýkám tolik: Všecko, co vůbec se jmenuje hmotou, řídí se jistým počtem zákonů všeobecných, ustálených, nevyhnutelných, kdežto úkazy námi uvedené nejsou ani všeobecné, ani ustálené, ba někdy za stejných okolností vnějších různí lidé různě si vedou. Pláčeme z bolesti nebo smutku, ale také z radosti, z bázně nebo z rozčilení. Někdo ze studu, někdo ze zlosti nebo strachu zrudne ve tváři, někdo zase z týchž pohnůtek zbledne jako stěna.

Tyto a podobné úkazy neřídí se nižádným ustáleným zákonem. O důvody pro toto tvrzení naše není nouze. Tak ku př. tvrdí materialisté, že hněv působí vždycky na játra. Na to odpovídá Jan Müller (Fysiologie I. 835 vyd. 3.), že mínění to je zastaralé a velmi bludné. »Je sice pravda,« dí týž Müller, »že někteří lidé z hněvu dostávají bolesti jater spojené s pícháním v pravém boku a žlutavou barvou obličej, ale to vše pochází odtud, že tací lidé buď na játra trpí anebo mají k nemocem toho druhu náchylnost.« Tuto materialistickou hypotézu vyvrací úplně ta zkušenost, že člověk může až do nejvyššího stupně se ovládati, takže ani sebe mocnějšího pohnutí myslí ničím na venek nejeví, ba dovedou lidé až tak dalece se přetvařovati, že v líci odráží se pravý opak toho, co se děje v duši. Není-li však nějaký vnější úkaz, ku př. hněv, ničím jiným, leč zevnějším znamením, že játra chorují, jak to přijde, že dovedou lidé zadržeti následky plynoucí z této příčiny? Nelze přece zadržeti výkon, není-li příčina téhož výkonu v naší moci, a není-li v naší moci zastaviti oběh krve nebo vyměšování žluči, pak nejsme pány ani svalových pohybů ani jiných t. zv. chemických processů v nás, ne-dovedeme jich ani zadržeti ani zatajiti.

Leč ještě jiné jsou důsledky této hrozně mělké hypotézy.

Je-li totiž duše toliko »výronem uměle sporádané hmoty«, jak se domnívá Büchner, pak nutno důsledně všecko myšlení a cítění považovati za pouhý výron požitě potravy. A také skutečně materialisté ani této krajnosti se nevyhýbají. Jsou mezi nimi, kteří původ lidského myšlení kladou do fyziologické kuchyně. Druhdy platila otázka: »Pověz mi, s kým obcuješ a já ti povím, kdo jsi«; teď podle oněch »učenců« platí: »Pověz mně, co jíš, a já ti povím, co si myslíš.«

Moleschott v této příčině přišel na věci veliké. Tvrdí mimo jiné, že těžký chléb, tučné puddingy a šťavnaté maso dělá hypochondry, mrzouty, lidi nedůvěřivé, hotové ubožáky; přišel také na to, že prý hořčice podporuje pamět. (Nauka o pokrmech, 1860, str. 181, 234, 235.) Ostatně Moleschott není první, který taková »odhalení« učinil. Předešel ho o půl druhého sta let našim dětem známý Guliwer, slavný cestovatel v zemi Liliputánů a Hungumů. Ten přišel na celý národ spravující se genialními zákony odvozenými z gastronomie. Vypravuje zajímavé podrobnosti o pravidlech, jimiž se řídí jednotlivá odvětví »státní správy«. Žijí prý tam celkem dobře, toliko ubohá policie má těžkou službu. Má totiž — jak se ostatně samo sebou rozumí — hlavně na péči čistotu, a tu musí celý den chemický zkoumati přerůzné »produkty stokové« a dobývati z nich »myšlenkové extrakty« národa. Osoby zaujímající vyšší postavení podrobeny jsou zvláštní, důkladnější inspekci atd.

A poněvadž ani Praha nebyla vystavěna za jeden den, proto bylo teprve našemu věku dopřáno dáti nám muže velikána, který ve věci, o níž právě běží, nemalé učinil pokroky. Jest to náš dobrý známý, Karel Vogt. Týž dí v jednom ze svých spisů: »Až nalezneme s plnou jistotou pro každou myšlenku přiměřenou potravu, pak přiměřeným krměním vykrmíme si politiky, byrokraty, theology, revolucionáře, aristokraty i socialisty a budeme moci celou bystrost roz-

umu a všecko myšlení místo na robení konstituce, dělání zákonů, vydávání předpisů k vůli všeobecné kázni obracetí pouze a jedině na to, jak bychom vynalézali stále nové a nové polévky, masitá jídla, příkrmy, které by pokolení lidskému lépe chutnaly a měly též účinek* (Říše zvířat str. 25). Tu opravdu můžeme zvolati s Ciceronem: »O tempora, o mores!« Takové slátaniny se tisknou, platí za velikou moudrost, a jsou opravdu lidé, kteří docela vážně chtějí tyto zvířecí zásady prováděti v praktickém životě. Třeba míti na paměti, že Vogt není nějaký obyčejný tuctový spisovatel, nýbrž muž s nátěrem vědátora, mající veliký vliv na demagogii novodobou, universitní professor a politik o blaho Němců pečlivý. Výše uvedená slova jeho a mnoho jiných řečí o tom předmětu nejsou nikterak v žertu míněna, jako u Swifta, nýbrž princip, zbudovaný na důkladné znalosti věci, princip, mající mnoho přívrženců, kteří úsilovně chtějí uvéstí jej v život ne-li v celé Evropě, tož aspoň ve velkých městech evropských.

Po osmnácte věků vede křesťanství boj proti materialismu, odstranilo zbožňování těla lidského, vymanilo se z jařma pohanského; a nyní po tolika vítězstvích nad smyslností, po tolika obětech troufají si tací lidé předváděti nám křesťanům na oči — a to s fanatismem přímo šíleným — jakés modly bez hlavy, bez srdce, jedině s ukrutným břichem, a troufají si žádati od nás, abychom sklonili šíji před jakousi moderní společností lidskou, kde pod nadvládou liberálních mandarinů — jako v ohromné stáji — každý má dbáti jen a výhradně o svoji tělnatost. Toť by v pravdě bylo horší otroctví než kdysi ve Spartě. Spartány krmil stát nechutnou černou polévkou, aby z nich byli otužilí bojovníci, ale jinak ponechal jim úplnou volnost myšlení, aby z nich byli občané svobodní a osvícení. Vogt a jeho družina mají však při svém ideálu právě opačný záměr; chtějí totiž různými pamlsky krmiti lidstvo jen proto, aby mysli podle jejich chuti. Dobře jest posvítiti si na to, z jakého popudu materialisté takové nesmysly pronášejí, neboť souvislost mezi největší svobodou těla a mezi nejvyš-

ším otroctvím ducha je dosti úzká — totiž v hlavách materialistů — a není nikterak nahodilá.

Není ovšem šprochu, aby nebylo pravdy trochu, čili lépe řečeno, každá lež je pouze překroucením a zneužitím pravdy. Vizme tedy nyní, co vlastně jest pravdy na tomto výše uvedeném — patrně falešném — tvrzení materialistů. Snad je pravdou na tom to dávné, že kdo žije jako zvíře, patří mezi zvířata.

Jest pravdou, bohužel, často dokázanou a dosti všeobecnou, že dobré jídlo, ať oběd nebo snídane, nejednou působí změnu úsudku. A přece — což zajisté je s podivením — materialisté nikdy zkušenosti této se nedovolávají. Buď je jim to příliš proti srstí anebo přizpůsobují se přes všecku svoji »svobodu« a kuráž obecnému mínění, kteréž dosud vždy opovrhovalo lidmi prodávajícími za kus chleba vlastní úsudek. Mínění toto jest všeobecně přijaté a ustálené, a jest tudíž nejlepším důkazem, že myšlení nijak nezávisí na jídle. A mínění toto nikdy by nebylo mohlo povstati, kdyby nebylo skutečně této nezávislosti. Na člověku a jeho svobodné vůli to záleží, chce-li se této nezávislosti vzdáti a tak snížití v sobě lidskou důstojnost. Necht' nám materialisté tohle vysvětlí nebo spíše vyvrátí! Či snad toho nechápu?

Jiná okolnost, smutnou zkušeností stvrzená, jest ta, že kořalka a víno, ba i pivo rozum kalí a že lidé, ať tím či oním nápojem spítí, myslí i mluví s cesty; podobně účinkuje i opium. hašíš a různé léky otmující; rovněž je známo, že některé pokrmy a koření velmi účinkují na obrazotvornost v různých směrech. A co horšího při tom, že vůle lidská tu ničeho nezmuže, leda jen že může zdržeti se od požívání takových pokrmů nebo nápojů; neboť, byvše požitý, účinkují jistě a nevyhnutelně.

Leč, co dokazuje tato zkušenost? Pouze to, co ostatně dávno víme, že totiž tělo působí na duši a zvláště, že urychlení oběhu krve a podráždění nervů vyvolává mocné dojmy, které obrazotvornost pak sobě přizpůsobuje a v celé řady různých představ rozvádí. Rovněž dokazuje tato zkušenost, že příliš mocné dojmy a příliš živá obrazotvornost škodí mysli. Nedokazuje

však ani v nejmenším, že by dojem nebo i blouznění (snění) bylo myšlením. Nikoliv! Dojem má své zřídlo v nervech, blouznění (snění) v obrazotvornosti, myšlení však v duši. Kdo nezná tohoto jednoduchého rozdílu a nečiní rozdílu mezi dojemem a sněním, mezi sněním a myšlením, ten nikdy nepochopí, jak může myšlení soustřediti se na jeden předmět přes stále se měnící dojmy, nebo jak může myšlení opanovati celý dav rušivých blouznění a býti samostatným úkonem naší bytosti. Můžeme zajisté přemýšlet o dojmech anebo nepřemýšlet, jak je nám libo; snění vzrušuje nás nebo nevzrušuje, podle toho, v jaké míře dovedeme opanovati se. Toto však bylo by nemožno, kdyby myšlení bylo totéž jako smyslový dojem nebo chvění nervů.

Jest nade vši pochybnost jisto, že člověk může vymaniti se ze jha dojmů a blouznění, ale nevyhnutelně vymaniti se nemusí. Ta možnost stačí sice k důkazu, že nesprávně je v té příčině opačné povšechné tvrzení materialistů, leč nestačí na podepření jejich tvrzení některými výjimečnými případy. — Člověk může podříditi ducha svého tělu, může zcela oddati se dojmům a pouze v dojmech naléztí svoji celou rozkoš i štěstí, může odvyknouti jaksi myšlení, může zhloupěti nebo i zdivočiti, může odvrci úplně důstojnost svoji lidskou a sklesnouti na stupeň zvířete. A právě této smutné »výsady« chápá se materialismus ve své nauce; tím však stává se učení jeho nebezpečným a nutno bojovati proti němu. Převráceným argumentováním prohlašuje totiž materialismus poklesnutí člověka pod lidskou důstojnost za věc nutnou a zcela přirozenou, ba, co více, za věc rozumnou a dokonalou. A poněvadž jim jdou na lep nejen lidé prostní, neučení, nýbrž i vzdělanci souhlasí s nimi, a to proto, že hoví nízkým pudům a vášním jejich, proto dusí i zhasínají materialisté v jedněch i druhých všelikou jiskru důstojnosti lidské, ubíjejí a ničí každý šlechetnější popud, každou vznešenější snahu.

Přihlédněme tedy ještě blíže k poměru mezi dojemem a myšlením, anž nesprávné vylíčení poměru toho je velmi nebezpečno. Mluví-li někdo s námi, narážejí vlny vzduchové na orgán sluchový a působí v něm pří-

padná chvění. Leč nižádné z toho chvění není ani dojemem, ani preludem, ani slovem, ani myšlenkou, ani pojmem.

Není dojemem, poněvadž častokráte ani nejmocnější chvění nervů nepůsobí nijakého dojmu. Jest známo, že, je-li mysl naše úplně zaujata nějakým předmětem, duše naše je jiným dojmům zcela nepřístupna. Doktor Ruete vypravuje o sobě, že jako mladý lékař podjal se operace, na jejímž zdaru mu velmi záleželo. Operace dopadla šťastně, a když byl hotov, tázal se, proč nemocná teprve teď začíná křičeti, když po celou operaci ani zvuku ze sebe nevydala. Na to odpověděli mu všichni přítomní, že nemocná po celou operaci daleko více naříkala než teď. Proč tedy lékař ničeho neslyšel? Nervy jeho sluchové jistě přijímaly v sebe záchvěvy akustické, ale duše jeho, byvši něčím jiným zaujata, nedbala toho a tudíž — necítila žádného dojmu v té příčině. (Ruete: O jsoucnosti duše, str. 17. a 18.) Jest tedy dojem něčím jiným než pouhým chvěním nervů, a bez spolupůsobení duše není dojmu vůbec.

Leč na tom není dosti. Můžeš míti dojem, jakoby někdo mluvil, leč nedbáš toho, nebo dbáš toho jen tak zpola a slyšíš jednotlivá slova, jichž představa vyvolá v tobě dotyčné pojmy, a přece nevíš, o čem je řeč. Abys to věděl, je k tomu třeba vůle, je k tomu třeba mysli, a pak teprv jistá řada záchvěvů, pochodících z příčiny zevnější, stává se dojemem, jevícím se jako jasné, výrazné slovo, jež vyvolá představu v obrazotvornosti a pojem v mysli. Úkon myšlení není tudíž věcí tak jednoduchou, jak se na první pohled zdá. Je-li však úkonu toho příčinou dojem, pocházející z chvění nervů, kteréžto chvění způsobeno býti může netoliko z venčí, nýbrž i uvnitř organismu našeho, ku př. prudším oběhem krve, pak duše jen z nedopatření připisuje dojem taktó nabytý jakési příčině zevnější, jako zvykle, a s dojemem tím spojuje i zevniternou obrazivost a chybný pojem. Když pak se přesvědčila duše naše o omylu (a přesvědčiti se může o tom smysly jinými vždy), pak říkáme, že »jsme byli roztržiti« nebo »že jsme nedávali pozor«.

Není-li však v člověku nic jiného než hmota a chvění (vibrace) hmoty, jak bylo by možno rozeznávat mezi světem zevnějším a vniterným?

Člověk může konečně doznati tak mocných dojmů, že se úplně připraví o jasnou mysl, na př. když je opilý; ale pak musí býti takové dojmy, které omamují rozum, nevyhnutelně na škodu rozumu a spolu na úkor mravnosti.

Jest ještě jedna příčina, která komplikuje myšlení a dojmy; jest ještě jedno zřídlo, z kterého plynouti mohou veškeré ty objevy života duševního; totiž paměť. V paměti dřímá na tisíce starších dojmů a na tisíce představ jako v nějaké nevyčerpatelné pokladně a maní vybaví se jich v duši celé řady. Jest totiž jistý stálý zákon, dle něhož příbuzné dojmy jedné skupiny, jednoho druhu nebo dojmy náležející k jednomu a témuž činu, ukládají se v jisté přihrádce paměti, a jakmile vybaví se jeden, vybaví se s ním i všechny ostatní. Zákon tento je každému povědom a bez něho nebylo by nám lze ani něčeho si zapamatovati ani nač si vzpomenouti. Pamatovati si nějakou věc jest tolik, jako důležitější podrobnosti této věci uložití kamsi v duši, a vzpomenouti si na tutéž věc jest tolik, jako dobývati odtamtud jednu podrobnost po druhé; vzpomínání jest tedy jako prohlížení nějakého předmětu ze všech stran.

Někdo ku př. ztrávil na jistém místě se svými přáteli více příjemných chvil. Po mnoha letech navštíví opět toto místo a hned vzpomene si na všechny své tehdejší přátele, na jejich zevněšek, na jejich slova, ba i na oblek. Všecky tyto podrobnosti náležející k jednomu celku, sloučívše se druhdy chvilovým přibuzenstvím, udržují se od té doby pospolu v paměti. Vybavování těchto podrobností a obrazů děje se jaksi mechanicky, skoro proti vůli, a často nelze se tomu ani ubrániti. Tyto představy nedřímaly však v mozku, ani v jiné části těla, protože se organismus náš po stránce tělesné stále obnovuje, a rovněž nevyvolalo těchto představ nějaké chvění nervů zrakových při spatření oněch známých míst.

Duše tedy přijímá dojmy vniterné ode všech částí těla i od paměti, a z těchto dojmů tvoří si případné představy. Není tudíž divu, pakliže buď choroba nebo způsob života vůbec i v této věci padá na váhu. Tak dráždí choroba jater nebo ledvin, nával krve k hlavě, chorobná affektace jiných orgánů ke hněvu, působí náladu tu smutnou, tu zas popudlivou. Podobně i některé potraviny a nápoje působením svým na jisté částky organismu stávají se zřídlem představ nečistých nebo děsných, veselých nebo zase smutných. a z těch mohou opět celé řady představ nových povstati. Leč něco jiného jest přijímání dojmů smyslové a z nich pomocí obrazotvornosti sestavovati si představy, a něco jiného je mysliti na představy takové a obíratí se jimi.

Funkce první náleží ke přirozenosti smyslové, funkce druhá je čistě duševní. První může býti zcela mimovolná, druhá jest následkem naší svobodné vůle. Myšlení nemůže býti bez obrazivosti, kdežto obrazivost sama může býti bez myšlení, ono může následovati za ní (provázeti ji), ale nemusí. Ti, kdož stotožňují pojem s obrazivostí a s myšlenkou, snad sami nevědí, že takovým způsobem myšlenky podrobují smyslům a obrazotvornosti, že zaprodávají duši tělu. Ti mají duši jen proto, aby, ženouc se za dojmy a planým blouzníkováním, podávala jim vždy plnou číši rozkoše. Jest mnoho lidí dnes, kteří opravdu jiných tužeb nemají, v okamžitých dojmech a chvilkových pocitech celé štěstí své hledajíce. V takové společnosti lidské, ve které převládá podobný směr žití, není ctností občanských, heroismus je tam cosi odporného. Nad románem nebo v divadle prolévají slzy, vytí psa je rozčiluje, zakládají s velikou okázalostí spolky na ochranu zvířat, a při tom nouze mezi lidem přibývá, milosrdenství ubývá, a dojdeme na ty konce, že řeholník, t. j. člověk, který se pokusil plniti ctností heroické, bude vyvrhelem společnosti lidské, tvorem práva zbaveným.

Zdají-li se někomu tyto naše vývody upřílišenými a má-li za to, že »daleko ještě není tak zle«, musí aspoň uznati, že jsou zcela logické, ba že v nich není

ničeho, co by materialisté, byť i částečně, nevyznávali. Materialismus není nikterak naukou abstraktní a nehlásí se k němu lidé z pouhé zábavy, nýbrž vyznávají ho proto, že následky jeho skýtají jim různé a veliké výhody. Materialista nezná žádného bojování se sebou samým, nezná zodpovědnosti za své činy. Jemu neběží o to, aby si zapamatoval, že ku př. dobrý oběd kdesi zažitý připomene mu jiné takové, dávno již požitě obědy, nebo aby věděl, že některé pokrmy a nápoje účinkují na nervy a představy, ani o to mu nejde, aby si připomenul, že nestřídmost v jídle a pití dle všeobecného náhledu přivodí až i bezvědomí; o to všechno materialistovi se nejedná, nýbrž jen a hlavně o to, aby dokázal, že veškeré myšlení jest pouhým chvěním mozkové substance, že tudíž i myšlení i všechny z něho pochodící skutky jsou nutným následkem fyzických vlivů a požitých jídel.

Každý ví sice z vlastní zkušenosti, že takové tvrzení je nepravdivé, ale to pánům vědátorům nevadí, aby ve svých »vědeckých závěrech« pokračovali. Tak ku př. čteme u Reicha (»Nauka o pokrmích a způsobu života« str. 306), že prý Angličané za svůj praktický, chladný a vypočítavý rozum a svou neobyčejnou energii mají děkovati čaji a roastbeefům (hovězím pečením); ale bohužel — stěžuje si autor dále — i za zbožnost a úctu před zákonem, kteréžto obě věci lidem »pokročilým« ovšem se nelíbí. Což abychom se otázali Reicha, odkud brali Angličané svoji zbožnost v těch dobách, kdy dávali církvi tolik světců a světic, ačkoliv neznali tenkrát čaje a místo hovězího masa jedli zvěřinu?

Káva podle téhož spisovatele učinila prý z Němců hluboké myslitele a bystré hlavy, a byli by prý po stránce společenské a politické daleko lépe na tom, kdyby nebylo piva, hrachu a bramborů. Tohle všechno prý působí škodlivě na myšlenky. Divná opravdu věc, že ku př. Voltaire, který píval denně někdy až přes 20 šálek kávy, byl přes svůj neobyčejný důvtip zcela povrchním myslitelem; divná věc, že z kaváren pařížských, které mají daleko lepší kávu než německé, dosud nevyšel žádný filosofický systém, a ještě divnější věc,

že v týchž Němcích zrodil se Leibnitz v době, kdy káva byla ještě vzácností. A což Albertus Magnus, Mikuláš Cusánský a nesmrtelný Kepler? O těch jmenovaných autor asi neví ničeho. A přece všichni tito mužové až do dneška požívají slávy jako hlubocí myslitelé, zůstavili nám neobyčejně bystré a důvtipné soustavy vědecké v různých oborech, ačkoliv kávy nikdy nepili.

Jest věru smutno, že musíme se v našem století obíratí takovými nesmysly. Víme z vlastní zkušenosti, že změna stravy nebo podnebí mívá za následek i změnu v organismu nebo i ve zdraví, ale v myšlení nikoliv, to je stále totéž. Tisíce missionářů žije mezi divochy, žíví se touže stravou, žijí v týchž poměrech jako tito, a to nikoliv na chvíli, nýbrž po celá dlouhá léta. Na takových missionářích měla by tedy theorie materialistů, je-li vůbec něco pravdy na ní, se osvědčiti jako správná; ale není tomu tak: kuchyně divochů neudělala dosud ze žádného missionáře ctitele fetišů. Ostatně dějiny církevní, materialistům arci nepohodlné, vykazují celé legie velikánů, jichž pokrmem byla zeleň, kořínky a rezný chléb a nápojem voda, a kteří vykonali věci obrovské na poli společenském a duševním! A kdo medle rozšířil po celém okřsku zemském křesťanství, z něhož jedině a pouze prýští se veškera civilisace, veškere pokrok? Byli to mužové nejpřísnější askese, kteří spokojili se každou stravou a kteří jídali právě jen tolik, aby nezemřeli hladu.

Ale mluvte s těmi lidmi! Sami o sobě tvrdí, že nejsou pány svých myšlenek, ty že vyvíjejí se v jejich mozku samy právě tak jako každý jiný produkt trávení. Čím je tedy chcete přesvědčiti? Ký div, že koryfeové materialismu s jistotou naprostou a cynismem odporným prohlašují za pravdu:

Duše jest toliko výplodem hmoty zvláště sestrogené (Büchner).

Pojem vzniká pohybem hmoty (Moleschott).

Myšlenky vylučují se z mozku, jako žluč z jater nebo urin z ledvin (Vogt).

A takové nesmysly jmenují ti lidé »nejnovějšími objevy fyziologickými«, fakty zřejmými, kterými dlužno

bojovati proti »tmářům«. Řekli jsme již, že to vše je klam a smyšlenka, že fyziologie nic takového neobjevila, ale spíše pravý toho opak.

8. Kdyby se jednalo o porážku materialistů negativní, postačilo by až na výsost, co jsme dosud uvedli. Materialisté nemohou svá tvrzení podepřít žádným důkazem, nemá tedy celá jejich »učinnost« žádného základu. To je přece argumentace jednoduchá, jasná a dostatečná, ba co více, argumentace tato dokazuje mnohem více, než na první pohled se zdá. Materialisté nespokojují se nikterak tím, aby své tvrzení prohlásili za jakési hypotézy, za možnost pouhou, nýbrž hlásají do světa zcela neomaleně, že důkazy jejich jsou jisté a nezvratné. V této své »neomylnosti« jdou tak daleko, že prohlašují za blázna každého, kdo jim odporuje. Vedou-li si tak, pak ovšem není naší vinou, že materialisté trpí nejen nedostatkem důvodů, nýbrž i nedostatkem logiky. Ba, ještě více.

Ty pravdy, proti kterým materialisté bojují, neexistují od věčerejška, aniž pouze na jednom místě. Jsou to pravdy všeobecně uznané, za všech časů, všude a všude, uznané od prostých i učených, uznané jako naprosto jisté od civilisovaných národů právě tak jako od nevzdělaných; pravdy ty jsou všude základem společnosti, jsou zřídlem osvěty, pravdy ty všude chrání člověka, aby nesetřel se sebe obrazu Božího a neklesl pod nerozumné zvíře. Pravd těchto nikdo z nás nevymyslí, slyšeli jsme je, přijali jsme je buď proto, že byly nám dostatečně odůvodněny, anebo proto, že úplně vyhovují vnitřním duše naší tužbám a záhadám v ní vzniklé řeši. Kdo si troufá lidstvu celému přijít s učením bludným ve věci tak velikého dosahu, ten musí si být své věci aspoň tak jist, jako že dvakrát dvě jsou čtyři. Což tedy máme říci o lidech, kteří se odvažují na takovou výši a při tom vládnou vědomostmi příliš chatrnými, beze všeho hlubšího vzdělání, beze vší známosti i těch základních nauk filosofických a — bez důkazů!?

Kdo dnes, odchován jsa v ovzduší racionalistickém, ničeho nezví o důkazech jsočnosti Boží a o nesmrtelnosti

nosti duše, upadne mimovolně v pochybovačnost. Jest to úkaz chorobný našeho »osvíceného« století a člověk takový zasluhuje spíše politování. Kdo však z pouhé lehkomyšlnosti nebo z domýšlivosti naschvál pravdám tak jasným a odvčkým se staví na odpor, ten zasluhuje opovržení, poněvadž klame sebe a jiné svádí je-dině ze samolibosti, z pohnutek nízkých.

Filosofie však nemůže ani pominouti mlčením ani spokojiti se negativní porážkou materialismu. Pravdy, jichž se zastává, na slabých nohách by stály, kdyby bylo o nich pouze tolik jisto, že přírodní vědy v ničem jim neodporují a materialisté že jsou nevědomí nebo nepoctiví. Filosofie musí opřít se o jiné ještě důkazy, a kde běží o pravdy všeobecně známé i uznávané, o pravdy, jež čím dále, tím větší jistoty a tím širšího pole nabývají, tam o takové důkazy není nouze.

Přejdeme tedy nyní ke zvláštní otázce: Jsou v životě lidském zjevy takové, které nelze vyložit jinak, než samočinností duše, t. j. samočinností bytostí nedělitelné, duchové, ve svém bytí i hlavních úkonech na tělu nezávislé?

A odpovídáme určitě, že zjevy takové jsou. Chceme pak hlavně o třech šířeji pojednati, totiž: o pocitu, o myšlení a svobodě činu.

O pocitu, který není vlastně leč prodlouženým dojemem, byla zmínka v předešlém odstavci, kde jsme uvedli, že bez jakéhos prvku, rozdílného od těla, není pocit možným. Všichni fyziologové jsou v tom s námi za jedno, tvrdí, že tělo, má-li cítiti, nemůže tak samo ze sebe, že musí nevyhnutelně spojit se s ním jakés x , kteréžto x nikdo nezná, aniž ho kdy poznati dovede fyziologie se všemi svými vymoženostmi. Že pak takové neznámé x nutno připustiti, uzná čtenář, přihlédně-li blíže ku vlastnostem pocitu a všem okolnostem, které pocit provázejí.

Mysleme si v úplně tmavé světnici kovovou tyč, uvedenou v pohyb nějakým strojem, a sice v pohyb molekulární. Pokud se pohybuje zvolna, tedy z počátku, nevidíme jí ani neslyšíme, můžeme se však dotknutím přesvědčiti, že se chvěje. Zrychlují-li se pohyby až na 20 záchvěvů za vteřinu, ozve se hluboký

basový zvuk, který zvyšuje se, jak stoupá počet zá-
chvěvů. Při 36 tisících záchvěvů za vteřinu ozve se
tyč pronikavým písknutím, načež nastane úplné ticho
a trvá dosti dlouho, co zatím záchvěvů stále přibývá.
Teprv když počet jich dostoupil 18 millionů za vte-
řinu, začne tyč vyzařovati teplo tím větší, čím více
záchvěvů přibývá. Brzy po té vydává tyč ze sebe
slabé, červené světlo, to pak přechází zvolna ve žluté,
zelené, modré, fialové, co zatím tepla ubývá. Kdy,
pak konečně rychlost záchvěvů dostoupí 8 billionů za
vteřinu, zanikne úkaz ten úplně. Pokus tento fysickýž
jak jej uvádí Ruete ve svém spise »O existenci
duše str. 11, poslouží nám velmi dobře při rozboru
pocitu.

Světlo, teplo a barva i zvuk povstaly chvěním
hmoty; musí tedy působení hmoty na nervy býti rov-
něž chvěním nervů. Je-li tedy toto chvění nervů samo
už pocitem, jak to přijde, že máme dojem světla, tepla,
barvy nebo zvuku, tedy úkazy, různící se od chvění
hmoty, kdežto o chvění samém dovidáme se teprve
po důkladném zkoumání a po různých pokusech?
Chvění nervů není tedy pocitem a pocit
není chvěním nervů! Dojem světla, barvy, zvuku,
tepla, to vše je stálá, jednoduší, klidná a trvalá před-
mětnost; musí tedy nezbytně mimo chvějící se atomy
nervové býti v člověku něco trvalého, co tyto atomy
v celek takový spojuje. Mimo to považme, že můžeme
míti současně dojem tepla, světla, barvy, zvuku, že
však teplo cítíme celým tělem, barvu a světlo vidíme
očima, zvuk slyšíme ušima, chuť máme v ústech, vůni
pojímáme čichem; víme pak mimo to, že všechny tyto
navzájem různé dojmy má v nás současně jedno a
totéž naše já a že není a nemůže býti ani jediné
částičky hmoty, která by byla současně v očích,
v nose, v ústech, v uších a v celém těle, že tedy
musí mimo hmotu býti v nás něco nehmotného a toto
něco přijímá v sebe všechny dojmy pomocí těla a spo-
juje je v celek.

Tím zároveň nabýváme přesvědčení, že jeden a
týž pohyb hmoty, tudíž jedna a táž vnější příčina vy-
volává v našich smyslech dojmy úplně různé, jako

jest dojem tepla, barvy a světla; ba jsou příčiny, na
př. elektrina, které cítíme všemi pěti smysly
zároveň. A přece i v našich nervech nemůže býti
nic jiného zřídlem všech dojmů, než jeden a týž pohyb.
Nebylo by tedy možno rozeznávati od sebe jedno-
tlivé k sobě nijak nenáležející dojmy bez něčeho od
hmoty a jejich pohybu různého, neboť je-li pohyb
nervů již sám dojmem, tož může býti jistý přesně
obmezený pohyb pouze jediným dojmem.*)

Dlužno ještě dodati toto: Často úplně různé pří-
činy vyvolávají tytéž dojmy, jako ku př. udeření do
oka vyvolá jakýs záblesk; často zase povstávají v nás
dojmy beze vsí vnější předchozí příčiny; tak ku př.
někoho svrbí, vidí-li červa; často zase fysické chvění
nervů a dojem nebývají dílem téhož okamžiku, nýbrž
bývá mezi oběma mezera až i $\frac{1}{3}$ vteřiny; konečně,
jak už podotknuto v předchozím odstavci, může na-
stati chvění nervů, aniž by mělo nějaký dojem za
následek.

Uvedli jsme, jak za to máme, nazbyt důkazů pro
rozdíl mezi chvěním nervů a pocitem a dokázali jsme
zároveň jasně, že nutno připustiti kromě hmoty a je-
jího chvění cosi jiného, co v nás cítí

9. Všecka tato fakta snažili se materialisté vy-
kládati po svém způsobu, ačkoliv se nikomu z nich
nepodařilo, všecko naraziti na jedno kopyto. Vykláda-
jící fakt jeden, znemožňují si naprosto výklad fakta
jiného a proto o tom jiném opatrně — a v tom za-
slouží opravdu chvály — úplně mlčí.

Tak namítají s velkým halasem, že člověk cítí
všecky dojmy v mozku a tím tedy vysvětluje se

*) Slysme, co v této příčině dí Helmholtz, znamenitý znalec
»fysiologie smyslu«. »Paprsky slunečné,« dí »působí na nás
světlem a teplem svým zároveň, podle toho, vnímáme-li paprsky
ty nervem zrakovým a nebo též nervy podkožními. Ano i sama
jakost světla, je-li totiž červené nebo modré, slabé nebo silné,
nebo zdali je teplé, nebo horké, nebo vlahé, záleží částečně na
existenci a povaze paprsků.« Z toho uzavírá Helmholtz, že jakost
smyslových dojmů nikterak není totožná s jakostí zřídla, z kterého
plynou, nýbrž že jest jediné známkou, podle které poznáváme
dle doznání dojmů jakost předmětů zevnitřních (»Fysiologie
optiky« str. 194).

dojmů všech současnost a jednolitost. Leč, jak hned se přesvědčíme, toto tvrzení materialistů je v každém ohledě klamné.

Dejme tomu, že cítíme mozkiem, nebo ještě lépe, že mozek je tím naším »já«, které cítí, pak je pocit nebo cítění zase jen chvěním atomů mozkových, a chvění to působí se opět chvěním zevnějšších našich orgánů smyslových. Dejme tomu tedy, že jednou rukou saháme po žhavém železe a druhou po kuse ledu; vibrace vyvolané oběma těmito předměty sdílí se mozku a musí v něm způsobiti případný pohyb atomů. Ptám se nyní, zdali v příkladě tomto je podmětem cítícím celý mozek? Přesvědčíme se hned, že je to nemožno; ale připuštěme zatím, že celý mozek cítí. Pak chápeme sice, že jedna část nebo strana mozku má vibrace rozdílné od vibračí strany nebo části druhé, ale nechápeme naprosto, jak může jedna část nebo strana mozku míti tytéž vibrace jako strana druhá. Setkají-li se pak tyto vibrace šířice se po mozku a zaujme-li každý druh jejich mozek celý, pak buď způsobí jednu hlavní vibračí, anebo jakožto vespolek protivné zruší se vzájemně. Výsledek celé té procedury může býti tedy pouze ten: buď žádný dojem anebo dojem jen jediný.

Zatím však skutečnost poučuje nás o jiném.

Mozek tedy že cítí? Nervy že cítí? — Říci něco takového je velmi snadno; kdo však jen něco málo o věci té tajemné přemýšlí, zajisté honem vezme slovo to zpět. Vysvětlíme věc příkladem. Dotkne-li se akkord hudební nervu sluchového, zdálo by se to býti zcela přirozeno, že nerv i mozek cítí týž akkord, jehož vibrace sdělily se oběma způsobem zcela mechanickým. Leč uvážíme-li, že vibrace mozkových atomů jsou právě takové, jako vibrace struny na nástroji nebo vibrace vůbec předmětů, kterým sdělují se vzduchem, pak se tážeme, proč vlastně toliko mozek cítí a proč necítí také struna, nebo židle, nebo ruka současně s hudebníkem? Na to nedostaneme odpovědi, nepřipustíme-li, že v mozku mimo hmotu existuje jakýs činitel od hmoty úplně roz-

dílný, činitel, který je s to, aby proměnil vibračí hmoty ve smyslový pocit našeho »já«.

Jak patrně, nepostoupili jsme ani o krok ku předu připustivše, že mozek je to naše cítící »já«, a také skutečně nemůže ani jinak býti. Nelze si zajisté vyložití — ostatně materialisté se o výklad takový ani nepokoušejí — jak by celé tělo mělo cítiti jakožto tělo, tedy odmyslíme-li si duši; a to nikoliv proto snad, že tělo lidské je veliké těleso, nýbrž proto, že tělo, jako mozek, má jisté rozměry a složeno je z částí a z atomů. Z definice pocitu dovidáme se, že pocit je úkonem nedělitelným, odbývajícím se současně v různých částech našeho těla a zároveň jakoby v jediném mathematickém bodu naší bytosti, a ta bytost naše povídá nám: »Cítím, cítím bolest v noze i v hlavě zároveň«. Z této definice mohlo by se zdáti, že čím menší tělo, tím snáze lze si věc vyložití. Leč to je pouhý přelud. »Velikost« je pojem velice relativní. Mozek mohu ku př. zvětšovacímí skly až na padesátkrát »zvětšiti«, tedy do velikosti objemnější než celé tělo lidské! Každá prostora, i ta nejmenší, je nekonečně veliká vůči neprostornosti pocitu, který na žádné rozměry, na žádnou prostornost se neváže.

Atomy mozkové mohou tedy, jako každé jiné atomy, býti sice předmětem chvění, ale nikoliv cítícím podmětem, neboť podmět cítící má, aby- chom tak řekli, samocítění, a po tomto samocítění není ve hmotě ani stopy. Mimo to jest mozkových atomů množství nespočetné, kdežto podmět cítící jest vždy jeden a týž, nechť již má svůj pocit v ruce, nebo v noze, nebo v hlavě.

Takovým podmětem cítícím nemůže býti ani některý zvláštní atom mozkový, neboť žádný atom nemůže samojediný přijímati celé chvění a třeba pouze jediné chvějící se struny, tím méně tedy dvoje nebo více chvění zároveň; a kolik tonův slyšíme najednou v jednom jediném akkordu! Konečně atom, byť i byl nedělitelný, maje jisté rozměry musí míti stranu pravou a levou, svršek a spodek atd., a proto lze říci o atomu totéž, co pravili jsme o celém mozku, totiž,

že ani jedna strana nemůže cítiti, co cítí druhá, aniž může pojmouti najednou dva různé dojmy. Tyto nemožnosti pominuly by teprve tenkrát, kdyby atom úplně pozbyl svých rozměrův. Pak by však nastaly nemožnosti jiné, a to mnohem větší. Ať nic nedáme o tom, že z atomů nerozměrných nemůže povstati tělo rozměrné, jest věcí jistou, že neexistuje takový bod mathematický ani v mozku ani kde jinde v celém organismu lidském, ve kterém by soustředily se všechny nervy. Mimo to by bod takový, i kdyby existoval, mohl cítiti pouze a především dojmy přicházející od atomů nejbližších a nikoliv od zevnějšího předmětu; o tom by vůbec nevěděl ničeho. A pak »bod mathematický« není ani hmotou jakous ani bytostí opravdu existující, nýbrž pouhým pomyslem. Konečně mohli bychom cítiti pouze v jednom bodu mozku našeho; tomu však tak není.

Neboť, vrátíme-li se ještě k našemu příkladu, žhavost železa a studenost ledu cítíme v rukou, a sice velmi výrazně cítíme horko v levé, chlad v pravé ruce; tvrdí-li tedy materialisté a ujistují-li nás, že cit sídlí v mozku, nevíme opravdu, o čem mluví, a to tím méně, že nejčastěji důkazův proto neuvádějí a za skutečnost prohlašují něco, ohledně čehož nás zkušenost naše poučuje o pravém opaku. Cítímeť chuť v ústech, zápach v nose a teplo nebo chlad v ruce nebo v noze, nikdy pak nemáme těchto pocitů v mozku, a v mnohých částech jeho ani po doteku citu vůbec nemáme.

»Avšak« — tak praví někteří — »dotýkáme-li se rukou nějakého předmětu, tu se nám pouze zdá, že máme pocit v ruce, kdežto jistě je v mozku, a člověk jenom ze zvyku klade jej do zřídla, z něhož vyšel, tedy do ruky; že pak tomu tak jest, tomu na důkaz dostačí přerušiti spojení nervů ruky s mozkiem a cítění přestane.«

Avšak, co se zdá, to je klam. Neboť nejprvé, zdá-li se mi pouze, že něco vidím očima a cítím rukou, pak v takovém případě v pravdě nevím, co skutečně jest a co se mi jen zdá. Cit v prstech je pro mne věcí tak jistou, jako ku př. to, že myslím, že jsem atd., a

jestliže to první se mně jenom zdá, pak nevím, není-li též i to druhé a třetí jen klam a není-li třeba pochybovati o všem. A to, že důkazy materialistů musí zacházeti až na takové scestí, má zajisté za následek, že je materialismus v tak úzkém příbuzenství se skepticismem, a že člověk zásadami materialismu zasažený, při tom však příliš svědomitý, než aby tvrdil, co neví, a příliš poctivý, než aby byl materialistou, upadá obyčejně v hroznou nemoc skepticismu, v tuto opravdovou dýchavičnost a ničitelku ducha.

Po té, dělám-li něco jenom ze zvyku, musil jsem přirozeně dříve, než jsem si zvykl tak jednati, jednati jinak; avšak to se nikdy nestalo, neboť pokud paměť moje sáhati může, nikdy necítíl jsem mozkiem. Že zvyknuv si na nohu a ztrativ ji potom, mohu ještě časem míti zdání, že ji mám, takový omyl je velmi pochopitelný; ale nohy své nikdy necítiti a ze zvyku cítění mozku tak do ní umístiti, že cítí se v noze a necítí se v mozku, to je zřejmá nejapnost. A je-li věc sama tak nejapnou, pak musí býti mylný i důvod, o který ji opráti se snaží; a skutečně to, že přerušení spojení nervů s mozkiem cit orgánu ničí, dokazuje jenom tolik, že spojení to je z nějakého důvodu k cítění nutně potřebno, nikoli však, že se mozkiem cítí.

Z toho, co dosud jsme o pocitu pověděli, můžeme odvoditi s plnou jistotou následující: Skutečnost toho pocitu, jaký v nás jest, dokazuje, že to, co v nás cítí, není hmota, nýbrž cosi mimo hmotu, s ní v úzkém spojení, a sice jest to bytost neprostorná, nedělitelná, nepodléhající zákonům o prostornosti, nýbrž existující vždy a stále jako celistvost nedělitelná ve všech cítících částech našeho těla.

10. Přistupme nyní k myšlení. Dříve však, než pojednáme o tomto zjevu v lidském životě, jimž člověk se různí ode všech ostatních tvorů na zemi a nade všecko tvorstvo se povznáší, vyslechněme, co o myšlení soudí materialisté. Jest věru s podivením, jak lehkomylně a povrchně mnozí v otázce té si vedou. Tak ku př. Darwin, jehož dvousvazkové dílo »O původu člověka« ze dvou třetin vyplněno jest milostnými scénami ze »života« různých hmyzů, hadů

a jiných zvířat, věnoval jednu celou stránku (!) »sebevědomí, individualnosti, abstrakci, pojmu všeobecnému.« A jak medle omlouvá se? Práví, že těmi vyššími mohutnostmi v přirozenosti lidské, ve kterých někteří spisovatelé spatřují podstatný rozdíl mezi člověkem a zvířetem, není třeba zvláště se obírat, poněvadž bližší určení těchto zjevů je tak nejisté a neodůvodněné, že sotva prý dva spisovatelé jsou v tom za jedno.

Zajisté divná to logika, podle níž lze popírat fakta tolik důležitá nebo aspoň je pomíjeti mlčením proto jedině, že »všichni s nimi nesouhlasí! Kde jest nějaké faktum, nebo nějaká otázka, nebo nějaký objev na světě, aby o něm všeobecný souhlas panoval?

Ostatně prý mohly mohutnosti ony v člověku povstati teprve tenkrát, když vyvinuly se v něm duševní schopnosti a když vládl dokonale jazykem.

Opět logický blud! Neměl-li člověk někdy řečených mohutností, pak nutně pochází od zvířete. Tento závěr má však autor spisu »O původu člověka« dokázati. Tomuto bludu logickému říká se »circulus vitiosus«, u materialistů od jakživa oblíbená zbraň. Dále píše Darwin: »Zvířata nižšího řádu patrně nepřemýšlejí o tom, odkud pocházejí a kam se dostanou po smrti; leč můžeme-liž s jistotou říci o starém psu s výbornou pamětí a jakous takous obrazností, že nikdy nevzpomíná na radosti, jichž druhdy užíval na honech? Zde bychom měli jakýs druh sebevědomí (ba, bylo by to úplné sebevědomí). A — dodává s Büchnerem, zajisté nikoliv na svůj prospěch — zase na druhé straně zdaliž prací udřená žena australského domorodce, neužívající žádných abstraktních výrazů a znající počítati sotva do čtyř, zdaliž má pojem o sebevědomí nebo zdaliž dovede uvažovati o své bytosti?« (O původu člověka sv. I. str. 52, vyd. něm.)

Uvedl jsem skoro doslovný citát, aby se trpělivý čtenář přesvědčil, jak dalece lze spoléhati na svědomitost slavných zoologů, jako je Darwin, běží-li o některou vyšší pravdu. Muž, který celá léta ztrávil studiem holubů, že by neměl času, aby zkoumal rozdíl mezi »myšlením« zvířat a myšlením člověka, ačkoliv

připouští, že podstatný rozdíl tu jest? Opravdu, těžko tomu věřiti, a přece je tomu tak. Proč tedy mluví Darwin vůbec o této věci? Proč vypravuje »žertovně« podle nějaké bajky Esopovy nebo Lafontainovy o starém psu, vzpomínajícím na doby minulé, a zase vedle toho staví »pozorování« jiného »bajkáře«, Büchnera, který dojistá jakživ se žádným divochem australským nerozmlouval*) a rovněž sotva se vyptával cestovatelů nebo missonářů, kteří v Australii žili a tamější domorodce důkladně znají? Zajisté jen proto, aby ztropil si pustý žert z pravd vyšších, jichž nechápe, a aby, zdaří-li se, chytil několik hejlů! Tolik je jisto, že mužové vážní, svědomití, kteří sebe samy ctí a vědy si váží, že takové důležité otázky neodbývají ledabylym laciným vtipem. Nebyly-li údaje filosofů Darwinovi dosti jistými a přesnými, proč sám nestanovil lepších a přesnějších, když si vůbec troufal o věcech těch mluvit?

Že domněnka jeho je mylná, leží na bíledni.

Věřím mu na slovo, že spisovatelové, které čítal, se vespolek neshodují a niče ho nevysvětlují. Náležíť oni zajisté do řad protestantských a racionalistických. Kdo však mu nařídil, aby četl pouze protestantské, racionalismem nejhrubším prošípané spisy? Uvádí jich počet veliký a dává zvučná jména autorům, je to samý filosof, samý etik, samý psycholog, ale v celé této hromadě nenajdeš ani jediného slavného, nerku-li křesťanského jména. Nečiním proto výčitek Darwinovi, že nečetl scholastiků nebo spisů církevních otců, byl by to požadavek na naše doby přílišný; ale kdyby byl trochu méně se obíral holuby a měkkýši a za to čí-

*) Jinak soudí Bunsen: *Outlines of the philosophy of universal history*, svaz. 2. str. 131. Dokazuje obšírně, že řeč divochů nejen nemá v sobě nic zvířecího, jak někteří si vybájili, nymajíce o filologii ani ponětí, nýbrž řeč jejich naopak dokazuje bystrost rozumu, jasnost myšlenek a podivuhodnou sílu citu. Řeč černochů stojí ku podivu filologů výše než řeč Mongolů, ano převyšuje tu a tam i řeči egyptské a semitské. Kdo by se o tu věc zajímal, nechť nahlédne do mluvnice kterékoliv řeči »divoké« a shledá v nich výrazy pro všechny pojmy myšlenkové. Viz ku př. »*Etudes philologiques sur quelques langues sauvages de l'Amérique*. Par N. O. ancien missionnaire. Montréal 1866.

tával tu a tam, třebaš v překladě, Platona nebo Aristotela — a ty oba zajisté nikdo nepodezíral podnes z tmářství nebo z klerikalismu — byl by jistě nabyt mnohem jasnějšího pojmu jak o rozdílu mezi zvířetem a člověkem, tak i o vyšších mohutnostech, jimiž pouze člověk honositi se může.

Ze čtyř Darwinem uvedených zjevů lidské přirozenosti jsou tři, totiž: abstrakce, pojem všeobecný a sebevědomí, ve vlastním slovu těch smyslu výsledkem myšlení.

Co je tedy myšlení?

Materialisté odpovídají: Myslet jest totéž jako míti dojem. Již v předešlém století vyjádřil se mělký Helvecius: »La sensibilité produit toutes nos idées.« Dvojsmyslný tento výraz a mnoho podobných kolovalo kdysi Evropou a dnes opět se s ním shledáváme u materialistů ve smyslu nejpovrchnějším.

My ovšem víme již, že dojem není myšlenkou, a kdyby i tomu tak bylo, pak nám materialisté neuniknou již žádnou zadní brankou, poněvadž ani dojmu nelze mysliti si bez existence duše a také ho nevyšvětlí. Je to vůbec zvláštní podíváná. Materialisté, opírajíce se prý o fyziologii, tvrdí směle, že mozek sám sebou myslí, kdežto všickni fyziologové do jednoho litují, že nevědí, jak může mozek a jak mohou nervy cítiti bez jakéhos jiného prvku. To však jest něco daleko menšího a dalo by se snáze vysvětliti. Shrnuvše náhledy nejslavnějších fyziologů: Müllera, Wagnera, Bischoffa, Volkmana, Burmeistra a třeba i Ludwiga, který sice drží s materialisty, můžeme bez nadsazování a beze strachu, že někomu tím ublížíme, říci, že dnešní fyziologie naprosto neumí vyložiti, jakým způsobem může povstati dojem z molekulárního chvění nervů nebo z elektrického proudu, probíhajícího nervy.« Ano, tak možno nám mluvit právě i od té doby, co zmíněný Ludwig dospěl k tomu náhledu, že dojmy a percepce jsou zjevy částečně nezávislé na nervech, neboť, jakkoliv obyčejně jsou s nervy ve spojení, přece často mohou povstati beze všeho podráždění smyslů, jako na př. ve spaní, v opilosti, v ne-

mocech nervových. Proto dle Ludwiga jsou nervy toliko jednou z četných podmínek, za kterých povstávají v nás smyslové dojmy, samy však o sobě nikdy dojmů nepůsobí, nýbrž činnost nervů vyvolává jakýs činitel neznámý. Podle Virchowa jest tento činitel nehmotný, a právě z té příčiny vymyká se úplně z okřsku důvodů fyziologických, jakkoliv působení jeho je tak významné v žití organickém, že fyziologie nemůže mlčením ho pominouti. Neumí-li tedy fyziologie jednoduché dojmy smyslové vyložiti bez spolupůsobení nehmotného činitele, ptáme se, jakým právem se odvolávají materialisté na fyziologii v otázce myšlení, kdežto otázka tato je daleko těžší a spletitější? Je sice pravda, že s myšlením souvisí jisté napínání mozku, jistá práce hlavou, která nesouvisí s prostými, trpnými dojmy; to však dokazuje pouze, že mozku je k myšlení třeba, a nikoliv, že mozek myslí.

Hraje-li někdo na harfu, musí též nezbytně harfu míti, jejíž struny se napínají a chvějí, ale harfa sama nehraje. A skutečně nesmíme zapomenouti, že myšlení, jak už podotknuto, nemůže obejít se bez obrazotvornosti, a ta musí nutně míti jakýs svůj vlastní orgán, souvisící se všemi ostatními orgány smyslovými. Z toho plyne zcela jasně a samozřejmě, že mozek právě je tím orgánem, jakož i že mozek se napíná či namáhá při přemýšlení (vedle jiných fyziologických úkazů). Výše uvedený argument: »Při přemýšlení mozek se namáhá, tedy mozek myslí,« jakož i jiný »argument«, znějící: »Bez mozku není myšlení, ergo mozek myslí,« jsou logickým bludem svědčícím o povrchnosti nebo nevěře materialistů. Je to syllogismus pro každodenní potřebu všem sofistům zbankrotěným, a to velice »hlu-boký«, jak hnedle se přesvědčíme:

Není malíře bez barev — ergo barvy malují; není parního stroje bez kotle — ergo kotel hýbe strojem; není hodin bez ručiček — ergo ručičky pohybují strojem hodinovým atd. (!?)

Leč jděme ještě o krok dále a jediný pohled na skutečnost myšlení poví nám, že myšlení není úkonem mozku. Kdyby tomu tak bylo, pak by především ne-sáhalo myšlení dále než ku předmětům smyslovým a

hmotným, poněvadž pouze styk s tělesy fysickými vyvolává pohyby a modifikace mozkové. A i kdyby pohyb takový stačil k tomu, utvořiti obrazy a pojmy, jak se v nás obyčejně vzbuzují, přece obrazy i pojmy tyto nemohly by překročiti hranice hmoty a předmětů smyslných. Ideální vzájemné poměry vzbuzených obrazův a pojmů nemohly by zroditi se v mozku ani v něm jakékoliv stopy zanechat, poněvadž jejich místo není ve věci samé, nýbrž v mysli pohlížející na věc. Dejme tomu totiž, že do mozku, jak někteří materialisté tvrdí, vtiskuje se obraz koně, na nějž patříme; pak obraz ten nemá nic společného s pojmem celého plemene koní. Obraz ten zůstane v mozku, jako otisk pečeti ve vosku nebo nejvýše jako předmět myšlení, nikoli však jako myšlení samo. Ať už to je živý kůň před námi nebo obraz jeho v mozku našem, to je lhostejno; předmět nebo obraz předmětu odrážející se v zrcadle je vždy předmětem pojmu a nikoliv pojmem předmětu, a když více podobných obrázků v mozku se obkreslí, nezruší-li se nějak podivným způsobem, přibude jich pouze do počtu, místo jednoho koně budeme míti představu stáda koní, ale to vše není ještě pojmem obecným. Pojem koně jest něco jiného než obraz koně skutečného; v pojmu koně zahrnutý jsou malí škotští koníci i těžcí koňové normandští, andaluzský oř i hubená židovská herka. Jakž lze tedy připustiti, že by pojem takový povstal nějak fatálně, sestavením totiž několika obrazů různých koní vedle sebe v mozku, neviděl-li nikdo takových koní, neporovná-li jich, nečiní-li sobě pojmu o nich? Mozek toho sám nedokáže, to je jisto, neboť v mozku není jedna částice o druhé, aniž celek ví o částkách svých.*)

*) Bude snad zajímaví, co napsal už v sedmnáctém věku slavný tehdejší Bayle, otec nové nevěry, o hlavní zásadě materialistů, že »h m o t a m y s l í«. Vzdálen jsa světla víry neprotiví se Bayle této zásadě, ale jakožto člověk myslící přece o ní pochybuje, což o nynějších materialistech říci nelze. Bayle říká: »Kdyby bytost myslící neměla jiného pojítka než má ku př. zeměkoule, nemohla by nikdy cítiti bolesti z udeření. Vysvětlíme to takto: Představte si všechny díly světa nakreslené na země-

Nad to přemýšlíváme o přemnohých věcech abstraktních, světu smyslovému úplně cizích, aniž bychom mohli jich značkami smyslům přístupnými označiti. Nikdo dosud neviděl ku př. lásku k vlasti, nebo ctnost poslušnosti; pouze činy jejich vidíme. Je mnoho takových pojmů, které ve všech předmětech rozeznáváme a které v týchž věcech sice se nalézají, ale smyslům jsou naprosto nepřístupny, jako na př. možnost, nutnost, nemožnost, nahodilost, odpor, nedostatek, jednota, právo, povinnost atd. Rovněž tak vidíme velmi mnoho fakt, jichž příčiny smyslům našim jsou nepřístupny a přece o těchto příčinách víme i přemýšlíme. Odkud pocházejí tedy tyto myšlenky? Ze hmoty nikoliv; musí tedy míti zřídlo nehmotné, na hmotě nezávislé, duchovní. A zase na druhé straně řídíme dojmy smyslové pravdami abstraktními, mathematickými. Pohyb slunce a těles nebeských, domnělý klid země, utíkání břehu od plující lodi, četné zjevy optické a akustické představují se nám pomocí smyslů jinak, a jinak vidíme je, zmizí-li přelud. Přírodní vědy zabývají se rozptylováním těchto přeludů, a to zase je práce čistě

kouli; není tu nic jednotného nic dělitelného, co by obejmalo celou Asii nebo aspoň nějakou celou řeku. Obraz Persie není týž jako obraz Siamu. A rovněž tak lze rozeznati na zeměkouli té, co je v pravo, co je v levo, ku př. od řeky Eufratu. Z toho následuje, že i kdyby globus znal mapy na něm nakreslené, že by přece žádná jeho část nemohla tvrditi: znám celou Evropu, celou Francii, znám město Amsterdam, znám řeku Volhu, leč každá část globu znala by pouze ten kousek, jenž právě na ní je nakreslen. Ty částky však byly by tak maličké, že by mohutnost poznávací v celém globu byla zbytečná, bezúčelná. Mohutnost ta nemohla by totiž nikterak přivesti k platnosti své vědomí anebo by to byl, nejméně řečeno, akt myšlení, od myšlení našeho velice různý. My totiž vidíme celé předměty najednou jediným úkonem, a to dokazuje jasně, že bytost vidoucí, pojímající nebo představující sobě tyto předměty, nedá se rozložit na samočinné částčky, není tedy, jak jsme již podotkli, ani hmotnou, aniž mohla povstati sloučením několika součástek.« — (Bayle Petr, skeptický filosof nar. r. 1647 v Carlatě v hrabství Foix, byl profesorem filosofie v Sedanu a v Rotterdamu. Víru měnil jako kabát, až konečně se stal z něho úplný nevěrec; v hlavním díle svém »Dictionnaire historique et critique« z r. 1696 uložil všecko svoje vědění. Zemřel r. 1706. — Pozn. pře kl.)

duševní, která jakkoliv obírá se dojmy smyslovými, přece nepovstává z těchto dojmů, nýbrž přiči se jim.

Každý, i ten nejprostší úsudek nese na sobě patrnou známku nehmotnosti a jediný pohled stačí, abys přesvědčil se, že úsudek z hmotného zřídla nemohl povstati. Díme-li na př.: tenhle strom je zelený, slučujeme v úsudku tom dva pojmy jednou poučkou. Kdyby i bylo pravda, co tvrdí materialisté, že okem vchází do mozku obraz stromu zeleného, to ještě nevyšvětluje pranic, poněvadž tento obraz může býti předmětem úsudku, nikoli však úsudkem samým. K úsudku tomu je třeba odloučiti všeobecný pojem »zelenosti« od stromu a pak poučkou oba pojmy opět znovu sloučiti. Patrně pojmy samy, i kdyby kdesi existovaly, nedokáží toho, nýbrž je k tomu třeba osobního činitele, který pojmy dle své vůle roztrřídí a skládá. A tento činitel osobný vynáší poučky i pronáší úsudky. A poněvadž při tom není ničeho hmotného, nutno uznati příčinu duchovní, a nikoliv hmotnou.

Leč, k čemu těchto důvodů, řeknete snad? Vždyť víme, že k myšlení je třeba dojmů nebo fantasmat povstalých z dojmův, a že k utvoření jednoho i druhého je třeba duše, tudíž je jí třeba i k myšlení. A opravdu, kdyby nám běželo pouze o to, stačilo by arci dokázati, že v člověku existuje nehmotný prvek vedle hmoty. Ale materialisté nejen popírají existenci duše, nýbrž tvrdí nad to, a to s naprostou jistotou, že prý člověk jest zvířetem.

Materialista tvrdí, že člověk je stroj, čímž tvrdí a fortiori, že strojem jest i zvíře a že mezi člověkem a zvířetem není rozdílu. Protestuje-li však někdo proti tomuto tolik makavému bludu, je materialista hned pohotově: »Uznávám, že porovnání člověka se strojem nedá se úplně provésti. Jest zajisté v člověku vedle hmoty jakýs prvek cítící, snad i nehmotný, jehož věda dosud zcela jasně nevyzkoumala a o němž stále hovoří tak zvaní metafysikové, ale tolik aspoň nelze upříti, že prvek ten, ať je to už cokoli, je společný člověku i zvířeti a že mezi duší člověka a duší zvířecí není rozdílu.« Často sice tento »kompromis« materialisté udají, a to i u lidí počestných a svědomi-

tých, zvláště když podeprou jej »důvodem«, že prý není třeba ani na té ani na oné straně nadsazovati, že pravda je uprostřed — medium tenere beati. Proto je daleko nebezpečnější porovnání člověka se zvířetem, které praktickému materialistovi úplně stačí, než srovnání člověka se strojem, což jest toliko obratnou taktikou materialistů.

Takovému tvrzení materialistů stavíme naproti toto:

Kdyby myšlení bylo toliko pojímáním dojmů, to jest pocitem a ničím více, pak připouštíme, že by nebylo rozdílu mezi zvířetem a člověkem; ale rozdíl tu jest a záleží právě v tom, že myšlení jest úkonem nejen od dojmu a pocitu úplně rozdílným, ale nad to úkonem na obou zcela bezpečně nezávislým, a to takovým, jakého zvíře, obdařené toliko mohutnostmi sensitivními, schopno nikterak není.

Poněvadž nám tedy materialisté na otázku, co je myšlení, dali odpověď nepravou, hledejme pravdivou odpověď sami. Člověk každou chvíli života vnímá nepřetržitě množství dojmů. Student sedící nad úlohou mathematickou vidí současně před sebou mnoho různých předmětů: papír, kalamář, péro, knihy, stolek; častěji snad v myšlenkách pohlédne do okna nebo ke stropu, slyší hluk na ulici nebo rozmluvu v sousedním pokoji. Kouří doutník, cítí chuť i vůni, doutník brzy z úst vyndá, brzy zase do úst vkládá, oklepává popel, namáčí péro a papír obrací.

Nával stále se měnících dojmů smyslových trvá, ale mysl studentstva obrácena jest k jedinému předmětu, a to právě k takovému, který není vzbuzen žádným zevnějším dojemem. V hlavě jeho je několik představ, uměle spolu sloučených, nějaké poměry, které snad se skutečností vůbec se nesrovnávají, a představy, s kterými slučuje obecné i abstraktní pojmy, pomocí vrozených zákonů myšlení rozděluje, sestavuje, porovnává a zase novými poměry spojuje. Táže se, v čem je myšlení jeho závislo na dojmech? — V tom slyší milý ten student náhle hlas spolužákův, volající ho z ulice; vyskočí ihned a běží k oknu. Snad by pes na zavolání rovněž vyskočil a snad tedy tento pohyb byl

opravdu »zvířecím«. Budiž. Bylo tedy všechno, co před tím student konal, rovněž čistě »zvířecí«? Ani dost málo — nýbrž tolik jest jisto, že člověk je schopen i úkonů zvířecích, že má patrně i ty schopnosti, které má zvíře, má však i jiné, kterých zvíře nemá.

Myšlení není tedy pouze produktem dojmů, ani slepým toužením po nich, nýbrž jest úkonem nepoměrně vyšším, aktem rozvahy nad samými dojmy, a to rozvahy trvalé, na nových přibývajících dojmech nezávislým, ale závislým na lidské vůli. Kdo uslyšev zvolání z ulice hned vstane a k oknu běží, snad to činí bez rozvahy (jakkoliv i tohle může vykonati s rozvahou); pakli však vedle sedícímu kolegovi dí: »Slyšíš, někdo mne volá,« tu dojem stal se již pojmem, stal se myšlenkou, slovem, duch musil již dojmem se obírat, musil vypátrati příčinu a poměr jeho k sobě samému a teprve pomocí takového rozboru roztržiti všechny jeho prvky a znovu je v úsudek složit. Celý ten proces odbyl se rychle; snad nevědomky, ale odbyl se, a chce-li kdo o tom přemýšleti, nalezne v procesu tom všechny námi uvedené jednotlivosti. A této právě rozvahy u zvířat není a nelze jí u nich vzbudit nižádným cvikem. Nestačí vysloviti zde pochybnost: »Kdo ví, zdali starý pes s výbornou pamětí a jakous takous obrazotvorností nevzpomíná někdy na radosti, jichž zažíval druhdy na honech,« nýbrž nutno dokázati, že tomu skutečně tak jest, chceme-li činiti nějaký důsledek. Neběží zde totiž o to, zdali starý ospalý pes nemá či má někdy ve své psí obraznosti představu utíkajícího zajíce, nýbrž o to tu běží, zdali též pes vzpomíná na sebe a na tu rozkoš, jakož i na jednotlivosti, jichž zažil na honech, zdali vzpomíná tak, že všechny tyto upomínky napřed v jednotlivé prvky rozkládá, pak podle známých poměrů v nový celek slučuje a na sebe vztahuje. To jediné by mohlo jmenovati se »myšlením«, a kdyby pes tak skutečně přemýšlel, není možno, aby nenalezl způsobu, jak by se dohovorel o těchž věcech se svým pánem, který zajisté také se zálibou na příhody takové vzpomíná. K tomu není nevyhnutelně třeba lidského hlasu, stačí znamení, jakými pomáhají si němí nebo divoši.

A stará žena australská — *posito sed non concessio*, že skutečně co do inteligence nestojí o mnoho výše než darwinovský pes — má vždy přece ve své duši schopnost, aby se vzdělala, povznesla, zcivilisovala, a touto schopností různí se od zvířete tak, že nikterak sama zvířetem býti nemůže. Ostatně, kdo může z ojedinelého případu uzavírat na celek? Že člověk může sklesnouti na stupeň úplné zdivočilosti, o tom nikdo nepochybuje; že však by se i v tomto stavu nerůznil od zvířete, to popříti musí každý, neboť i nejdívčejší člověk má všechny schopnosti, uzpůsobující ho ku přijetí civilisace, kdežto i nejkrotší zvíře schopností takové nemá ani jediné.

Tato schopnost rozvahy nad pocitěnými dojmy, tato schopnost dávající člověku moc, aby v těchž dojmech odděloval své »já« od těchž dojmů a jejich příčin, jest schopností myšlení, a úkon oddělení sebe ode všeho, co není naším »já«, a vědomí, že jsme zvláštním jedincem, různícím se od všeho toho, čím nejsme, to jmenujeme »sebevědomím«. Úkonu toho není bez mohutnosti myšlení, tudíž zvíře sebevědomí nemá.

Leč tu zase narážíme na materialisty.

»Těm, kdož zvířatům odpírají sebevědomí,« dí Büchner, »patřilo by, aby se dostali do drápů lva nebo tygra, a přesvědčili by se velmi brzy, jak dalece se mýlí.« Ptáme-li se vůči tomuto »nevyvratitelnému« argumentu materialistů, co vlastně po jejich rozumu je »sebevědomí« — náš pojem sebevědomí patrně nekryje se s pojmem jejich — nalezneme u všech velice opatrné a neobyčejně shodné — mlčení. Kromě Czolbe ani jeden z nich nepokusil se o vysvětlení »sebevědomí«; jest zajisté daleko výhodnější dělati »nauky«, systémy, nemusíme-li věci nejdůležitější vysvětlovati. Výklad Czolbův pak jest tak nešťastný, že věru je krušno uvěřiti, jak člověk myslící může něco takového napsati a tiskem vydati. Dí totiž, a to zcela vážně, že »sebevědomí je pohybem vířivých atomů v mozkku.«

Věru, nelze už větších bláznů si tropiti ze čtenáře. Víme přece, že vířivý pohyb atomů jest teplo,

a teplo přece nelze stotožňovati se sebevědomím. Stačí-li pak k sebevědomí kolotání hmoty, proč pak neumístí materialisté tohoto sebevědomí v krvi? Tat přece mohutně cirkuluje v našem těle! A pak ve zjevích sebevědomí nelze opravdu dopátrati se ani stopy po nějakém pohybu vířivém, naopak, sebevědomí přináší pocit největšího klidu, a máme-li je přirovnati k něčemu fysickému, pak — jak dí Ulrici ve své knize »Bůh a člověk« str. 80 — podobá se sebevědomí spíše rovné čáře (přímce) nežli kruhu. Ostatně ona neblahá Czolbova hypotéza má dnes cenu pouze historickou. Sám autor její po deseti letech od té, co ji vyslovil, rozkmotřil se úplně s materialismem a jemu příbuzným sensualismem, a tak i to jediné úsilí, pomocí hmotných sil vysvětliti sebevědomí, svědčí proti sobě samému. A není divu, neboť jest to tvrdý oříšek pro materialisty. Zvláštní nepřetržitě trvání sebevědomí, jednoduše vysvětlitelné spojením těla s duší, kteráž duše je nezměnitelnou bytostí, stává se zjevem úplně nepochopitelným, děláme-li s materialisty z člověka parní stroj, pohybující se na stále se obnovujících kolech. Nehledě k tomu totiž, že i parní stroj samočinného pohybu nemá, poněvadž ho dostává z venčí, nemá ani cíle před sebou kromě toho, který mu člověk dá, ani sebevědomí, poněvadž žádná jeho část neví o sobě ani o druhých, nehledě tedy k nevhodnosti tohoto přirovnání, jak možno si mysliti, aby při stálém obnovování atomů v některé bytosti, nemající v sobě nic jiného kromě atomů, zůstalo stále totéž sebevědomí? O to méně se jedná, zdaž mozek náš se každá tři nebo každých 7 let obnovuje, ale tolik je jisto, že v mozku i v jiných částech těla lidského krev stále nové a čerstvé částčky tvoří a staré, nepotřebné odměšuje. Na tom spočívá proces výživy. Jak tedy ob stojí jednota a stálost sebevědomí při této každodenní změně atomův? Jakým způsobem vyvoláváme každého rána tíž úkon sebevědomí, jako před léty? Proč vědomí o osobě naší stále zůstalo totéž od oněch prvních okamžiků, které nám utkvěly v paměti? Všecko kolem nás se změnilo, ba my sami jsme se změnili, nejen fysicky, ale i duševně, neboť

malé v nás dřímající poupě našeho »já« rozvilo se v bujný květ, a přece vědomí o sobě samém zůstalo v každém z nás neporušené a uprostřed stálého rozvoje duševního i tělesného zůstala táž osoba.

Věříme rádi, že tento fakt nemálo trápí materialisty. Mlčením pominouti ho nemohou a vysvětliti ho nedovedou. Büchner tvrdí, že prý substance mozková se mění, ale forma jejího složení že jest tatáž, a z ní že vyniká způsobem zvláštním individualné sebevědomí. (Büchner: Síla a hmota, něm. v. 10. str. 142.) Píše toto, nelámal si autor valně hlavy nad tím, co napsal. V tom zajisté nespočívá ta nesnáž, že nové atomy vyplňují místo starých v témž pořádku a souladu, (to může odbývati se zcela mechanicky), ale v tom, že sebevědomí v atomech přebývajícím, kdy v člověku kromě atomů nic jiného není, přechází ze starých atomů do nových. Stálost mozkových forem, i kdyby existovala, nic nevysvětluje a také nezabývala se filosofická kritika nikdy větším nesmyslem, než jest tento Büchnerův argument.

Sebevědomí jest úkonem a nikoliv nějakým hmotným výplodkem, nějakou jizvou na kůži, zůstávající i tenkrát, když částčky, z nichž byla původně složena, dávno jsou nahrazeny jinými. Také se Büchnerovi docela nedivím, volá-li rozpačitě, že prý skutečnost sebevědomí je nevysvětlena a nepochopitelná (l. c. str. 142). Mýlí se však, má-li za to, že tohle nesvědčí proti němu; neboť, kdo z člověka dělá parní stroj nebo natažené hodiny (l. c. str. 143), nesmí nic nechati nevysvětleného, poněvadž ve stroji je všecko jasno, všecko srozumitelné. V každé vědě platí zásada, že pakli nějaká hypotéza nevysvětluje nebo nemůže vysvětliti zjevy známé a dokázané, že je třeba vzdáti se jí a hledati jinou. Či snad zásada tato neplatí o tak zv. »vědě« materialistů?

Skutečnost »sebevědomí« tím více podivením naplňuje, ano není v souvislosti pouzės dojmy smyslů, ale se smysly samými, tak že člověk nejen myslí, nýbrž nad to cítí a ví, že myslí. Tu tedy máme již trojí příčinu, pro kterou nelze popřít existenci duše, totiž: mysl, dojem a sebevědomí, tři úkony, ze kterých

žádný bez duše se neobejde. Toho sebevědomí, toho aktu duševní rozvahy, který všecky proměny vnitřní nejen cítí, ale jasně poznává, jakožto náležející k našemu »já«, a který v našem nitru vypovídá, že to naše »já« cítí, nebo myslí, nebo chce, toho sebevědomí, pravím, u zvířat není ani za mák. Jsou zvířata sice obdařena jakýmsi smyslem vnitřním, který dojmy zevnější jaksi sestavuje a v celek uvádí a k různým úkonům odkazuje; leč tato determinace neplyne z rozvahy. Dokonalost smyslů zevních, především čichu, kterouž Stvořitel u zvířat uvedl v úplný souhlas s jejich instinktem (pudem), působí, že zvířata nejednou zdají se rozumněji si vésti než člověk. Nedostizitelná jsou ku př. v hledání a výběru pastvy; leč kdo vida, jak ono zvíře náhle odvrací se od pastvy škodlivé, tvrdí, že to dělá následkem rozvahy a tudíž sobě jaksi praví »mám sice hlad, ale tohle přece žrátí nebudu, dostalo bych bolení žaludku,« kdo tohle tvrdí, nechť nám to laskavě dokáže. Co se nás týče, nesetkali jsme se nikdy a nikde s důvody pro to, ba spíše, máme důvod »contra«. Jest totiž nemožno, že bychom bytostí, vládnoucí tak vyvinutými schopnostmi myslí, nemohli se dohovorit; a přece se zvířaty hovoří lidé pouze v bajce.

Něco jiného jest »cítiti«, a něco jiného »věděti, že cítíme«; něco jiného jest dělati cosi, a něco jiného je věděti, že a proč se to dělá. Prání Büchnerovo, abychom se ocitli ve drápech lva nebo tygra, nic by nám neprospělo, poněvadž vůči takové jasné pravdě nelze býti ani okamžik na rozpacích. Naopak, jemu by to mohlo býti k užítku, poněvadž v takovém choulostivém postavení napadají nejednou dobré myšlenky. Kdyby Büchner postřehl, že takový »sebevědomý« lev nižádným z jeho argumentův ani žádnou prosbou od své prosté a přirozené operace — sežrati ho — nedá se odvrátiti, litoval by, že též chvíle neupadl v ruce třebas dvakrát tak silného člověka, a poznal by rozdíl v sebevědomí obou těch bytostí v jeho celé nahé a strašné opravdovosti. Ba, je dost možná, že by citě potřebu někoho volati na pomoc, že by se obrátil k Pánu Bohu a odevzdal by

mu svou duši, tutéž duši, jejíž jsoucnost tak vytrvale a zavile popírá. Věru, že bych mu něco takového opravdu přál, kdybych věděl, že to dopadne, jak pravím.

Z toho, co v odstavci tomto pověděno, můžeme tedy za jisté prohlásiti tolik: Cítění, jaké je v nás, je i u zvířat. Tudíž i to, co u zvířat cítí, není nic hmotného, nýbrž substance neprostorná a nedělitelná, čili tak zvaná »duše zvířecí«. A protože u zvířat není jiných úkonů kromě sensitivních, k nimž těla nezbytně je třeba, proto, skončí-li zvíře, skončí s ním i veškerý úkon »duše«, t. j. přestane veškeren život. U člověka jest tomu naopak: Táž substance, která cítí, myslí zároveň, a jakkoliv k cítění neméně než zvíře potřebuje těla, nepotřebuje ho přece k myšlení. Rozloučivši se s tělem duše lidská sice cítiti přestane, ale nikoliv nepřestane mysliti a žíti, poněvadž jest ve svém vyšším, duševním, myšlenkovém životě na těle úplně nezávislou. Ta okolnost, že předměty, o nichž přemýšlíme, buď jsou hmotné nebo ze hmotných povstalé, nedokazuje nikterak závislost na hmotě, tak jako parní stroj, kterým se vyrábí plátno, není proto závislý na lnu nebo konopí. Týž stroj dovede při řádné obsluze i jiné předměty vyráběti týmiž pohyby.

* * *

Přejdeme-li od myšlení k jiným zjevům lidského života, jmenovitě k jednání (konání), vidíme, že v ů l e, která jest jeho pákou a pružinou všeho snažení, rovněž jako myšlení, nic nemá společného s hmotou.

Každý člověk, i ten nejméně vyvinutý, cítí dokonale, že má svobodnou vůli, že v jeho je moci, odhodlati se k nějakému činu nebo neodhodlati. Snad mu to přijde za lehko nebo za těžko, (podle toho, zdali více nebo méně podléhá dojmům smyslovým nebo požadavkům tělesným), ale přes to vše, i kdyby byl úplně otrokem svých vášní a ve své slepé poslušnosti vášním svým hověl, má své »šťastné chvílky«, ve kterých se snaží dostati se z hnusného toho jha, ba co více, i tenkrát, kdy se o něco takového nepokouší a

u vědomí své nemožnosti ani nejeví žádné ochoty k pokusu podobnému, i tenkrát jest úplně přesvědčen, že nemá podléhati vášním svým, nýbrž nad nimi panovati, a že by nad nimi panoval, kdyby jen opravdu chtěl. A kolik jest těch, kdož toto těžké umění opravdu dokázali!?

Lidská vůle dovede i nejpřirozenější a nejnutnější náklonnosti v sobě potlačiti: dýkou Katonovou přetnouti časné své bytí nebo v osobě budhisty přervati nejdražší vztahy a mučiti se co nejděsněji, beze vší naděje v budoucnost, hledajíc pouze v »rozplynutí se v nic« svoji rozkoš. A byť i to byly chorobné zjevy, pocházející z nezměrného sebepřeceňování, anebo z pohlouzení filosofického, ukazují přece jasně, že člověk je bytostí záplna jinou než ostatní tvorstvo organické.

A pak, kdyby naše vůle byla jedině chemickým zjevem v mozku, zpravidlím (affirmací) hmoty, nemohla by jiného ovoce vydati, leda toho, co zvířata, ba co dím, jen toho, co rostliny nebo kamení. Zvířecí »vůle«, lze-li tak pojmenovati běžným názvem pudy zvířecí, jest výsledkem dojmů smyslných, jichž jediným cílem a prostředkem a jediným štěstím jest sháněti potravu a množiti se. Většina zvířat hyne po vrhnutí mláďat, a kde příroda dbá zachování druhu, tam zase nedbá zachování jednotlivců mezi zvířaty.

Námítka, že ani zoufalá sebevražda, ani bezmyslenkové utonutí v indické nirvāně nic nedokazují na prospěch naší theorie, poněvadž jsou to případy chorobné a tudíž výjimečné, námítka ta neobstojí a upíráme jí pravdivost. Jsou zjevy chorobné a zjevy výjimečné, kterých ani kámen, ani rostlina, ani zvíře není dost málo schopno, a ty nám mohou mnohou stránku v povaze člověka vysvětliti. Leč my opravdu nemusíme utíkati se k výjimkám, poněvadž jsou nespočetné řady normálních úkonů, potvrzujících rovněž, že člověk v plné síle a zdraví, bez ohledu na štěstí domácí, v němž žije, bez váhání a přece s rozmyslem a jasným přesvědčením bytost svou i štěstí své přináší v obět svatým povinnostem a vznešeným pojmům, zač pouze v budoucím životě může očekávati odplaty.

S jakou radostí vzpomínáme si v této chvíli na nejkrásnější stránky dějin lidských, ve kterých duch lidský po odporném boji se suchým a houževnatým materialismem nachází zotavení, pokrm, odpočinek! Kolik to slavných a drahých jmen přichází nám na mysl! Kolik hrdinů, kolik světců! Kdo nechápe, že činy všech těch lidí úplně přičí se životu zvířecímu v člověku, kdo nevidí, že pohnutky k činům těm hledati sluší v řádu hmotě úplně protivném, toho lze snad politovati, ale abys rozmlouval s ním o věci té, toho není hoden.

Člověk může býti tedy v konání svém volným od těla i hmoty a na něm nezávislým, a to jest nejvyšší jeho výsadou, a nesklesl-li na úroveň zvířete, což bohužel i u člověka jest věcí možnou, pak považuje celý smyslný svět ne za svého pána a vládce, v jehož službě hynouti musí, nýbrž za nástroj svých rukou, kterým má vlásti a ho užívati tak, aby došel svého nadpozemského cíle, spojení s Bohem. A každý národ, i když sklesne tak nížko, jak jen lze, ještě mimo vědomí a vůli zachovává v sobě patrné stopy toho vznešeného povolání, a tak i z toho, co píší sami materialisté, lze s Plutarchem tvrditi, že »jsou lidé bez měst, bez králů, bez domů, bez učenosti, bez pokladů a bez peněz, ale dosud že nenalezl se národ bez chrámův a bohův.«

A s vírou v neviditelného Boha, jemuž vše má býti poddáno, souvisí život nábožensko-pospolitý, jehož stop v říši zvířat nenacházíme. Nejniže stojící lidé, na př. obyvatelé Ohnivé země, ačkoliv Evropan nevázně nebo útrpně pohlíží na jejich hrubou pověru, mají přece, jak ze zkušenosti vypravuje o nich Darwin, jasné ponětí o dobru a zlu i o mravním zákoně, jehož přestoupení má za následek trest bohů. (»O původě člověka«, vyd. něm. I. 57.) Tož i ten nejsprostší systém náboženský, zůstávající skoro neobmezenou svobodu a neodvislost zvířecím pudům svých vyznavačů, má přece jisté body (a to se týká všech vyznání, i těch nejsmyslnějších), které tuhé okovy kladou lidské vůli a přes to až skrupulosně se zachovávají.

Toho všeho ani z daleka pomocí hmoty pouhé vysvětliti nelze.

Každý nábožensko-mravný systém opírá se o Bytost neviditelnou, na které závisí smyslný svět. Bytost ta bdí nad celostí zákonů morálních, bez ní nikdo by jich nedbal. A jako dojmy smyslové nemohou v nás vyvolati pojem této nadsmyslné Bytosti, tak rovněž nedovedou stvořiti zákonů mravních, jež Bytost ta chrání, neboť i tyto zákony jsou úplně od hmoty odloučeny, ba ve svých požadavcích často hmotě úplně protivny. Každý zákon mravní v něčem protíví se choutkám těla a maří pudy zvířecí. Necht materialisté křičí, že zákony ty jsou jen přeludem, že existují pouze v naší fantasmii, necht upadají z nesmyslu do nesmyslu, chtějí dokazovati, že každý systém náboženský jest ovocem podvodu nebo klamu; tím povšechného faktu neodstraní, ani ho nevysvětlí. Kdekoliv takový fakt existuje, třeba najíti příčiny jeho, a ta nemůže býti jiná, než z jedné strany jsoucnost Boha a z druhé samočinná, myslící, nesmrtelná duše v člověku.

* * *

A tak přehlédneme-li ještě jednou celou tuto rozpravu a jednotlivé její body, vidíme, že tvrzení materialistů, jakoby člověk byl nějakým parním strojem nebo správně nataženými hodinami (Büchner l. c. str. 143), je směšnou hypotézou, která se netoliko neopírá o vědecké výzkumy, nýbrž jim se i protiví. Všecky příbuzné vědy, jak jsme dokázali, nemají žádných fakt svědčících proti samočinné existenci duše, za to však tytéž vědy rozbořem fakt a ústy svých nejznamenitějších zástupců prohlašují, že bez duše nelze vysvětliti ani těch nejjednodušších zjevů duševních v organismu lidském. Tím odpadá veškeré odvolávání se k týmž naukám na prospěch materialismu.

Po té přešli jsme k pozitivním důvodům psychologie, rozebrali jsme několik významnějších úkonů života duševního, myšlení, sebevědomí, tužby

nadsmyslné, svobodu vůle naší, a přesvědčili jsme se, že tyto úkony musí míti jim odpovídající příčinu a ta že musí nezbytně býti bytostí duchovou, od těla různou, oddělenou, na těle nezávislou. Všecky pak námitky materialistů vysvětlují se známým všeobecně poměrem duše k tělu, kterýžto poměr jest těsné spojení obou v jednu přirozenost. Duše spojena jsou s tělem nemůže býti lhostejna k jeho dojmům, různostem, proměnám; máť v těle společníka dočasné existence a spolu nástroj všech svých jevů na venek a všech svých činů. Musí s ním počítati a býti v jisté na něm závislosti. Tím se vysvětluje, že s rozvojem organismu tělesného množí se současně duševní funkce člověka, rostou a zdokonalují se, s věkem a úplnou starobou zase zpravidla se umenšují, zaničejí, uhasínají. Z toho následuje jeden přípustitelný závěr, totiž: že tělo je podmínkou, bez které duše dojmů přijímati a zjevovati nemůže; ani dost málo však nenásleduje z toho, že by duše bez těla nemohla existovati a žíti, nebo že by byla souhrnem sil, jevů a pohybů těla. Je-li tělo v tomto životě podmínkou duševních jevů, pak duše ještě ve vyšší stupni účinkuje všestranně na tělo, neboť ne vždy poškození těla a i úplná ztráta zdravé mysli. Mnoho bylo duchů velikých, mnoho myšlenek plodných v těle nepatrném a zchátralém. Ale nikdy nevidáno, aby velké rozrušení duševní, veliké soužení a přílišné zmrtvení šly ruku v ruce s tělem svěžím a zdravým. To dokazuje snad nejlépe, že v dočasném tom svazku duše zaujímá první místo. A tážeme-li se, jakou ta duše jest, musíme odpověděti, že není toliko sensitivní a zvířecí, nýbrž duchem myslícím, svobodným a nesmrtelným.

A tato poslední konsekvence, zdá se, že vysvětluje odboj materialismu. Člověk myslící nemůže totiž popříti, že duše, která k činům myšlení a vůle a tudíž k úplnému duševnímu žití nezbytně potřebuje těla, může existovati bez těla a že po rozloučení se s tělem může dále poznávati, sestavovati, porovnávat, vybírat, chtíti. Vidí tedy, že může býti duše ne-

smrtnou, a kdyby důkladněji ku věci přihlédl, (což není v době přítomné v obyčeji), poznal by neméně, že nesmrtelnou býti musí. Je-li však člověk, »pán své vůle«, pyšný, lenivý, smyslný a rozmařilý, chce-li hovětí všem svým chťíčům, všem choutkám a touhám, pak hlouběji nebádá; tuší totiž, že za nesmrtelností duše jest zodpovědnost, jest Bůh, soud a trest; proto povstává proti pravdě a říká: »Nechci, aby věci tak se měly, jak se mají, a musím dokázati, že se tak nemají.« A jak? Víť dobře, že nevyhladí zodpovědnosti za své jednání, neodstraní přesvědčení o nesmrtelnosti vlastní duše, nepodaří-li se mu odstraniti dříve z duše myšlení a vůli, a jsa i přesvědčen, že právě těmito mohutnostmi duše jeho se různí od »duše« zvířecí, shání důvody, pod jejichž záštitou by mohl postavit se na jeden stupeň ze zvířetem.

Je to zajisté zvláštní podívaná na hrdopýška, an na jedné straně se staví na roveň Bohu a nechce ho uznati za svého pána a na druhé straně nemá oddechu, dokud se neuzná za rovna se zvířetem a dokud za jediného svého pána, jehož slepým otrokem sebe býti se domnívá, neuzná tělo a hmotu. A přece, bohužel, musíme na takovou podívanou za naší doby často patřiti.

Kéž si z toho aspoň mnozí vezmou naučení, že nelze bez trestu činiti násilí logice, aniž šlapati nohama pravdu!

Vzdělavací knihovna katolická

přinesla doposud následující spisy:

- Svazek I.: „Apologie víry křesťanské na základě věd přírodních“. Sepsal kanovník F. Duilhé de Saint-Projet. Přeložil Dr. A. Podlaha. Cena 2 zl. 10 kr.
- Svazek II.: Dra Jana Sýkory „Umučení a oslavení Pána našeho Ježíše Krista podle čtyř evangelií“. Četná vyobrazení v textu a 2 přílohy. Cena 3 zl.
- Svazek III.: Dra Pavla Vychodila „Básnictví a mravouka“. Cena 40 kr.
- Svazek IV.: Dra Eugena Kadeřávka „O původu tvorstva dle zpráv biblických“. Cena 40 kr.
- Svazek V.: Arnošta Hella „Podobizny Svatých“. Z frančtiny přeložil Sig. Bouška, O. S. B. Četné obrazy starých i novějších mistrů. Titulní list kreslil mistr Jenewein. Cena 2 zl.
- Svazek VI.: Dra Frant. Kryštůfka „Dějiny cirkve katolické ve státech rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k zemím koruny české od r. 1740—1898“. (S obrazy vládařů rakouských.) — Díl I. Cena 3 zl. Dílu II. vyšel sešit 17—18.
- Svazek VII.: P. Jindř. Pesche a P. Vict. Cathreina „Soukromé vlastnictví“. Dvě sociologických studií. Z německého podává Dr. Jos. Tumpach. Cena 1 zl. 35 kr.
- Svazek VIII.: P. A. Lapôtra T. J. „Moravané“. Stať ze spisu: »Evropa a svatá Stolice za dob Karlovců«. Z frančtiny přeložil Dr. Frant. Ehrmann. — Cena 50 kr.
- Svazek IX.: Dra J. Bilczewského „Archaeologie křesťanská ve službách dějin církevních a věrouky“. S četnými ilustracemi v textu. Z polského originálu podává Dr. Jos. Tumpach. Cena 2 zl. 50 kr.
- Svazek X.: Msgra Em. Bougauda „Ježíš Kristus. Důkaz Jeho božství“. Z frančtiny přeložil Antonín Melka. Cena 45 kr.
- Svazek XI.: P. Victora Cathreina T. J. „Socialismus“. Autorisovaný překlad VII. vydání z r. 1898. Cena 1 zl. 50 kr.

- Svazek XII.: J. A. Zahma „**Věda a učenci katoličtí**“. Z angličtiny přeložil ThC. Václav Hazuka. Cena 75 kr.
- Svazek XIII.: Dr. Ant. Vřešťála „**Lichva a úrok ve světle mravouky katolické**“. Cena 75 kr.
- Svazek XIV.: „**Mimo církev není spásy**“. Studie o nesnášlivosti církve. Napsal August Nicolas. Vyňato ze spisu »Filosofické studie o křesťanství«. Dle VII. franc. vydání přeložil Vojtěch Kameš. Cena 50 kr.
- Svazek XV.: P. Lva z Hammersteinů T. J. „**Od ateismu k plné pravdě (Edgar)**“. Autorisovaný překlad dle 9. vydání pořídil Alois Svojsík. Cena 1 zl. 15 kr.
- Sv. XVI.: P. J. Biederlacka T. J. „**Otázka sociální**“. Přeložil Dr. Ferdinand Beneš. Cena 1 zl. 25 kr.
- Svazek XVII.: Rudolfa Vrby „**Stávky**“. Několik úvah z bojiště práce s kapitálem. Cena 50 kr.
- Svazek XVIII.: P. Aug. Röslera C. SS. R.: „**Pravá a nepravá emancipace žen**“. Cena 30 kr.
- Svazek XIX.: „**Mozek a duše**“. Napsal Dr. Štěp. Pawlicki. Přeložil Frà Jos. Mergl. Cena 40 kr.
- V tisku se nalézají: P. Bern. Duhra T. J. „**Bajky o jesuitech**“.
- Na řadu přijdou: „**Dějiny filosofie**“, od prof. Dr. Jos. Kachníka; „**Několik vynikajících povah XIX. století**“. Napsal L. z Hammersteinů, přel. prof. Jan Kosina.
- „**Věda a náboženství**“. Odpověď na Draperovy dějiny konfliktů mezi náboženstvím a vědou. Napsal Fr. Tomáš Cámara, ze španěl. přeložil Ant. Freer;
- „**O původu křesťanství**“ od prof. Jos. Havránka;
- „**Dějiny staršího písemnictví křesťanského**“ s připojenou anthologií; **Esthetika** všeobecná i zvláštní; **Astronomie** a mn. j.

Vzdělávací knihovna katolická vychází v seš. o 3 arších. — Cena sešitu **25 kr.**

Předplatné a objednávky vyřizuje každé řádné knihkupectví, zvláště

Cyrillo-Methodějské knihkupectví G. Franci
v Praze, dům městské spořitelny.

 Právě vyšel sešit 4.

SVATÁ ZEMĚ.

Obrazová pouť z Bethlema na Golgotu.

Nádherné toto dílo tvořiti bude album nejkrásnějších pohledů na svatá místa, v nichž narodil se, působil a trpěl Ježíš Kristus.

SVATÁ ZEMĚ bude obsahovati na 300 celostranných nádherných obrazů dle fotografií, jež vydány budou as v 25 sešitech po **30 kr.** (poštou 33 kr.) — Sešit obsahuje 12 obrazů, tištěných na silném křídovém papíře po jedné straně.

S posledním sešitem obdrží každý odběratel úplně **zdarma** stkvostnou, uměleckou, přes metr měřící prémii, představující: — **Ukřížování Ježíše Krista s panoramou na Jerusalem.**

Předplatné, jakož i veškery objednávky přijímá a vyřizuje

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna
a nakladatelství V. Kotrba v Praze

Pštrossova ulice 200-II.